

Straffskjerpelse for organisert kriminalitet

En analyse av straffeloven § 60 a

Kandidatnr: 335

Veileder: Inger Wiig

Leveringsfrist: 25.04.2005

Til sammen 17978 ord

22.04.2005

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	PROBLEMSTILLING	1
1.2	BAKGRUNN/ AKTUALITET	1
1.3	AVGRENSNING	3
1.4	RETTSKILDER	3
1.4.1	ORDLYD	3
1.4.2	FORARBEIDER	4
1.4.3	PRAKSIS	5
1.4.4	ANDRE RELEVANTE RETTSKILDER	5
1.5	DEN VIDERE FREMSTILLINGEN	5
<u>2</u>	<u>GENERELT OM ORGANISERT KRIMINALITET</u>	<u>7</u>
2.1	BEGREPSFORKLARING	7
2.2	LOVVERKET GENERELT	8
2.3	RETTSPRAKSIS FØR INNFØRINGEN AV STRAFFELOVEN § 60 A	11
<u>3</u>	<u>STRL. § 60 A – GENERELL STRAFFSKJERPINGSREGEL FOR ORGANISERT KRIMINALITET</u>	<u>13</u>
3.1	GENERELT OM BESTEMMELSEN	13
3.1.1	INNLEDNING	13
3.1.2	VILKÅR	13
3.1.3	STRAFFSKJERPELSE	14
3.2	HVA INNEBÆRER BEGREPET ”ORGANISERT KRIMINELL GRUPPE”?	16
3.2.1	ORDLYDEN	16
3.2.2	FORARBEIDENE	17
3.2.3	RETTSPRAKSIS	23
3.2.3.1	”Hells Angels”-saken	23
3.2.3.2	”Kortbedragerisaken”	25
3.2.3.3	”Norgespakkesaken”	27
3.2.3.4	”Trondheimsaken”	28

3.2.4	REELLE HENSYN	30
3.2.5	ANDRE LANDS PRAKSIS	32
4	<u>BETYDNING/ VIRKNING AV STRAFFSKJERPELSE</u>	36
4.1	INNLEDNING	36
4.2	TVANGSMIDLER	38
4.2.1	PÅGRIPELSE OG VARETEKT	39
4.2.2	RANSAKING	40
4.2.3	SKJULT FJERNSYNSOVERVÅKNING OG TEKNISK SPORING	42
4.2.4	BESLAG OG UTLIVERINGSPÅLEGG	43
4.2.5	AVLYTTING OG ANNEN KONTROLL AV KOMMUNIKASJONSANLEGG	44
4.3	PÅTALEKOMPETANSE	46
4.4	DOMSTOLENS SAMMENSETNING, KOMPETANSE OG SAKSBEHANDLING	47
4.5	RETTSMIDLER	48
4.6	FORELDELSE	49
4.7	UTVIDET INNDRAGNING	50
4.8	STRAFFEREAKSJONER	51
5	<u>AVSLUTNING</u>	53
6	<u>LITTERATURLISTE</u>	54

1 Innledning

1.1 Problemstilling

Avhandlingens tittel er ”Straffskjerpelse for organisert kriminalitet”. Det rettslige utgangspunktet for oppgaven vil være strl. § 60 a.¹ Bestemmelsen gir adgang til å skjerpe straffen dersom en forbrytelse er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Bestemmelsen er generell, og inneholder skjønnsmessige ord som må tolkes og presiseres. Dette gjelder særlig legaldefinisjonen av begrepet ”organisert kriminell gruppe”, i bestemmelsens 2. ledd. Tolkningen av dette begrepet blir avgjørende for hvorvidt bestemmelsen kommer til anvendelse.

Tema for avhandlingen er en analyse av innholdet og de straffeprosessuelle virkninger av strl. § 60 a, med særlig vekt på begrepet organisert kriminell gruppe.

Bestemmelsen ble innført i 2003, og er derfor lite omtalt i juridisk praksis og litteratur. Fremstillingen vil bære preg av dette.

1.2 Bakgrunn/ Aktualitet

Kriminelle har til alle tider vanket i felles miljøer og organisert seg på ulike måter. I den senere tid har vi likevel sett en endring i kriminalitetsbildet mot hardere miljøer og mer brutale kriminelle metoder. Svært brutalt var det mye omtalte NOKAS-ranet i Stavanger 5. april 2004. Ranere med automatvåpen fikk med seg, i følge presseomtale, ca. 60 millioner kroner. Den omfattende etterforskningen som fulgte har et år senere resultert i 19 siktede. Andre alvorlige kriminelle handlinger viser seg også ofte å bli begått av personer med tilknytning til kriminelle grupper og nettverk.

Den organiserte kriminaliteten har eksistert i lang tid før fokus ble rettet mot begrepet.² De siste 10-15 årene har myndighetene fått økt fokus på den organiserte kriminaliteten som problem, og det er satt inn ressurser på flere områder. Det er imidlertid svært

¹ Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10

² Artikkelen ”Organisert kriminalitet – myter og realiteter” av Dr. polit. Paul Larsson, i rapporten ”Organisert og økonomisk kriminalitet – myter og realiteter” s. 33

vanskelig å si noe om omfanget av den organiserte kriminaliteten, da det ikke finnes egne kategorier i STRASAK eller kriminalstatistikken om slik kriminalitet. Omfanget vil også være avhengig av hvordan organisert kriminalitet defineres og avgrenses. Det er derfor vanskelig å si noe om hvorvidt den organiserte kriminaliteten øker eller avtar.

Fremveksten av organisert kriminalitet stiller samfunnet overfor nye utfordringer. Vi finner organiserte kriminelle grupper innenfor mange ulike samfunnsområder. De som deltar i slik organisert kriminalitet benytter seg gjerne av avansert teknologi og knytter sin virksomhet til aktiviteter som fremstår som lovlige. Det at kriminaliteten også ofte foregår i lukkede miljøer gjør den vanskelig å avdekke.

Organisert kriminalitet er derfor en utfordring som norske myndigheter står overfor i dagens samfunn.

Det internasjonale og grensekryssende aspektet fremheves som et kjennetegn for den organiserte kriminaliteten. Slik kriminalitet må derfor bekjempes både nasjonalt og internasjonalt. I Innst. S. nr. 9 (2002-2003) s. 42 understreket forsvarskomiteen og justiskomiteen ”viktigheten av at Norge deltar på de sentrale internasjonale arenaer for å styrke landenes samarbeid til å bekjempe organisert kriminalitet, korrupsjon og hvitvasking”.

13. desember 2000 undertegnet Norge FN-konvensjonen mot grenseoverskridende organisert kriminalitet og konvensjonens protokoller mot menneskesmugling og menneskehandel.

For å oppfylle våre internasjonale forpliktelser er det vedtatt endringer i det norske lovverket. I den forbindelse ble strl. § 60 a innført.

Både i riksadvokatens rundskriv nr. 1 og 2/2005 er internasjonal og organisert kriminalitet oppført som en prioritert sakstype. I rundskriv nr. 1 s. 9 er det uttalt: ”Påtalemyndigheten bør arbeide for et strengt straffenivå i saker som gjelder organisert kriminalitet eller kriminelle nettverk, jf. for øvrig straffeloven § 60 a”. I forarbeidene til strl. § 60 a³ gjengis utdrag fra høringsnotatet 10. desember 2002 der forslaget om

³ Ot. prp. nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.v. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff m.v.) s. 38

endringene i blant annet straffeloven og straffeprosessloven ble lagt frem. I den forbindelse uttalte departementet:

”Den økte straffverdigheten som gjennomgående er til stede i slike saker, bør etter departementets syn komme til uttrykk ved at strafferammen heves for lovbrudd som er begått som ledd i organisert kriminalitet”.

Hovedformålet med avhandlingen vil derfor være å klarlegge innholdet i straffskjerpingsregelen i strl. § 60 a, gjennom tolkning og analyse.

1.3 Avgrensning

Det rettslige utgangspunktet for oppgaven vil som nevnt være strl. § 60 a. Samtidig som denne bestemmelsen ble innført i straffeloven i 2003, ble det også foretatt andre endringer i lovverket. I strl. § 162 c ble det innført en ny bestemmelse som rammer det å inngå forbund (avtale) om å begå alvorlige straffbare handlinger som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Denne bestemmelsen vil imidlertid ikke bli behandlet her, da tema for denne avhandlingen er *straffskjerpelse* for organisert kriminalitet.

Avhandlingen vil heller ikke omfatte det nye straffebudet mot menneskehandel i strl. § 224. Menneskehandel blir ofte begått i organiserte kriminelle nettverk, og straffen vil derfor i slike tilfeller kunne skjerpes i medhold av strl. § 60 a. Dette viser en undersøkelse Kripos har foretatt av prostitusjonen i Norge høsten 2002.⁴ Undersøkelsen konkluderer med at det eksisterer et organisert prostitusjonsmiljø i Norge, og at handelen i noen grad kan knyttes til kriminelle nettverk. Jeg vil ikke gå inn på de ulike kriminalitetstyper i denne avhandlingen, da tema her er straffskjerpelse for organisert kriminalitet generelt. Brudd på strl. § 224 vil derfor falle utenfor denne avhandlingens tema.

1.4 Rettskilder

1.4.1 Ordlyd

Strl. § 60 a danner det rettslige utgangspunktet for denne avhandlingen. Av ordlyden fremgår det:

⁴ Kilde: Audun Larsen, Nye Kripos (08.04.2005)

”Dersom en straffbar handling er utøvet som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, forhøyes maksimumsstraffen i straffebudet til det dobbelte, likevel ikke med mer enn 5 års fengsel.

Med organisert kriminell gruppe menes en organisert gruppe på tre eller flere personer som har som et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger.

Forhøyelse av maksimumsstraffen etter bestemmelsen her får anvendelse i forhold til lovbestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning, hvis ikke annet er bestemt”.

I henhold til alminnelig rettskildelære er lovteksten den primære rettskildefaktor. Dette fremgår av lovprinsippet som er nedfelt i Grunnloven § 96, og som innebærer at ingen kan straffedømmes uten at det er hjemmel for det i lov. Utgangspunktet ved lovtolkning vil være en naturlig språklig forståelse av ordlyden. Norske lovbestemmelser er ofte vagt utformet, dette på bakgrunn av lovens generelle og varige karakter.⁵ Ord og uttrykk kan derfor være flertydig. Dette innebærer at lovens ordlyd alene i svært mange tilfeller ikke vil gi svar på alle rettsspørsmål.

Strl. § 60 a inneholder flere skjønnsmessige uttrykk, blant annet ”organisert kriminell gruppe”. Det er derfor ikke mulig å fastlegge bestemmelsens innhold og virkeområde nøyaktig kun ved en tolkning av ordlyden. Lovteksten må suppleres med andre relevante rettskildefaktorer. Den lovtekniske utformingen sikrer imidlertid at bestemmelsen kan anvendes på et stort antall tilfeller samtidig som den er utviklingsdyktig.

1.4.2 Forarbeider

Når det gjelder forarbeidene til strl. § 60 a vil jeg vise til Ot. prp. nr. 62 (2002-2003) og Innst. O. nr. 118 (2002-2003).⁶

Forarbeider tillegges i samsvar med norsk rettstradisjon betydelig vekt ved tolkningen av en lovtekst. Dette er i tråd med den lovgivningsteknikk som anvendes i Norge.

⁵ Erik Boe, Innføring i Juss, 1996 s. 224

⁶ Innst. O. nr. 118 (2002-2003) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.)

Norske lover er stort sett generelle. Nærmere anvisning for hvordan en lov skal tolkes gis i forarbeidene. Forarbeidene har derfor generelt sett stor betydning som rettskildefaktor. Ved å tillegge forarbeidene vekt i rettsanvendelsesprosessen, viser man lojalitet overfor lovgiver. Hvor tungtveiende forarbeidene er, beror imidlertid på hvilke forarbeider det er snakk om. Her er forarbeidenes alder et viktig moment. Nye forarbeider vurderer rettssituasjonen på det tidspunktet bestemmelsen ble innført, og gir derfor uttrykk for hvordan lovgiver har ment at bestemmelsen skal forstås ut fra samfunnsforholdene da den ble vedtatt. Ved tolkningen av nye lover vil derfor forarbeidene være av stor betydning. Etter noen år kan andre rettskildefaktorer overta, blant annet dersom situasjonen i samfunnet er endret og utviklingen har medført at bestemmelsen må forstås på en annen måte enn tidligere.

Strl. § 60 a er en forholdsvis ny lovbestemmelse, og det har ikke rukket å danne seg særlig rettspraksis på området. Forarbeidene vil derfor tillegges stor vekt ved tolkningen av bestemmelsen.

1.4.3 Praksis

Alminnelige rettskildeprinsipper tilsier at rettspraksis er en svært viktig rettskildefaktor ved tolkningen av lovbestemmelser. Siden strl. § 60 a er en forholdsvis ny bestemmelse har den vært lite anvendt i rettspraksis. Bestemmelsen har aldri vært oppe til behandling i Høyesterett. Det foreligger imidlertid noe underrettspraksis. Selv om slik praksis ikke tillegges like stor vekt som Høyesteretts praksis ved tolkningen av bestemmelsen, vil jeg redegjøre for hvordan bestemmelsen er tolket i disse sakene. Dette vil jeg redegjøre for i punkt 3.2.3.

1.4.4 Andre relevante rettskilder

I tillegg til de allerede nevnte rettskildefaktorene vil juridisk teori, reelle hensyn samt andre lands praksis bli trukket inn i drøftelsen. Disse rettskildefaktorene vil bli kommentert der det naturlig hører hjemme.

1.5 Den videre fremstillingen

Hovedformålet med avhandlingen er å klarlegge innholdet og de prosessuelle virkningene av strl. § 60 a.

I kapittel 2 vil jeg se nærmere på organisert kriminalitet generelt. Jeg vil se på selve begrepet organisert kriminalitet, og gjennomgå i hvilken grad organisert kriminalitet har vært og er et straffskjerpene moment i norsk lovgivning og praksis.

I kapittel 3 vil jeg redegjøre for innholdet i strl. § 60 a. Her vil jeg også foreta en analyse av hva som ligger i begrepet ”organisert kriminell gruppe” ut fra en systematisk gjennomgang av de relevante rettskildefaktorene.

Avhandlingens kapittel 4 dreier seg om de straffeprosessuelle virkninger av straffskjerpelse i medhold av strl. § 60 a.

2 Generelt om organisert kriminalitet

2.1 Begrepsforklaring

Organisert kriminalitet er et begrep som har dukket opp i løpet av de senere år. Vi forbinder gjerne organisert kriminalitet med velorganiserte mafialignende organisasjoner i utlandet. Begrepet blir imidlertid benyttet i flere sammenhenger, og det defineres ofte forskjellig fra land til land.

Kriminalitet må generelt kunne forklares som en overtredelse av en straffebestemmelse. I Norge finnes det imidlertid ingen entydig definisjon av begrepet organisert kriminalitet. Derimot finnes det en del særtrekk som kjennetegner denne type kriminalitet.⁷

- Kriminaliteten forøves av flere i forening.
- Det foreligger en hierarkisk organisering med klare kommandolinjer.
- Organisasjonen er oppbygd slik at forbindelsen mellom ledelsen og de ytre ledd hvor kriminaliteten begås, skjules.
- En del av organisasjonen driver lovlig virksomhet hvor det kriminelle utbyttet kan investeres og hvitvaskes.
- Organisasjonen kjennetegnes ved hard disiplin, hvor organisasjonen og dens virksomhet beskyttes med voldsutøvelse og trusler innad og utad.
- Det er tale om alvorlig kriminalitet som gir et betydelig økonomisk utbytte, som for eksempel narkotika, omfattende vinningskriminalitet, sprit, spill, våpenhandel og menneskesmugling.
- Utførelsen av kriminaliteten er teknisk avansert, ressurskrevende og ofte internasjonal.

I tillegg spenner den organiserte kriminaliteten over svært mange forskjellige kategorier av forbrytelser. Som illustrasjon kan nevnes statusrapporten ”Organisert kriminalitet – utvikling og utfordring”⁸ som viser at det i, fra eller mot Norge opererer kriminelle

⁷ NOU 1997:15 Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet, s. 22 og 24.

⁸ Statusrapporten ”Organisert kriminalitet – utvikling og utfordring” utarbeidet av Seksjon for analyse og forebygging ved Politidirektoratet (Oslo, 2002) gjengitt i Ot. prp. nr. 62 (2002-2003) s. 14

aktører eller nettverk innenfor mange områder av organisert kriminalitet. Det nevnes narkotikakriminalitet, smugling av alkohol og tobakk, bedragerier og annen økonomisk kriminalitet, handel med stjålne kjøretøy, ran, tyveri og heleri, menneskesmugling, handel med kvinner (prostitusjon), forfalskning, hvitvasking av penger, drap og mishandling, ulovlig våpenhandel og miljøkriminalitet.

I enkelte land er det ikke uvanlig at bakmenn i organiserte kriminelle grupper sitter i betydningsfulle posisjoner i samfunnet, gjerne i det politiske liv eller i offentlig tjeneste.

Den nye straffskjerpingsregelen i strl. § 60 a definerer hvordan begrepet organisert kriminell gruppe skal forstås i straffeloven. Dette vil imidlertid være noe annet enn organisert kriminalitet, som er et videre begrep.

2.2 Lovverket generelt

Før strl. § 60 a kom inn i straffeloven i 2003 hadde den norske straffelovgivningen ingen generell bestemmelse om straffen for organisert kriminalitet. På den annen side finnes det enkelte bestemmelser som regulerer straffen for nærmere angitte forbrytelser som er begått i tilknytning til organisert kriminalitet. I forbindelse med innføringen av strl. § 60 a ble det derfor vurdert i hvilken grad det skulle gjøres endringer i de gjeldende straffskjerpings- og straffutmålingsregler som regulerer betydningen av at en straffbar handling har skjedd som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe.

Strl. § 132 a om motarbeiding av rettsvesenet har i utgangspunktet en strafferamme på fengsel inntil 5 år. Dersom handlingen er utført under særdeles skjerpene omstendigheter heves den øvre strafferammen til fengsel inntil 10 år. Det fremgår av strl. § 132 a, 4. ledd, 3. punktum at ved avgjørelsen av om det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter skal det særlig legges vekt på blant annet om overtredelsen er begått ”av flere i fellesskap eller har et systematisk eller organisert preg”. I forarbeidene til bestemmelsen⁹ er det uttalt at bakgrunnen for at disse momentene er fremhevet, er at bruk av vold og trusler for å påvirke rettspleien eller represalier mot de som har deltatt i en sak, er særlig utbredt i organiserte kriminelle miljøer. I forarbeidene

⁹ Ot.prp. nr. 40 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.v. (tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier m.v.) s. 89

til strl. § 60 a¹⁰ er det uttalt at det ikke skal gjøres endringer i strl. § 132 a ved innføringen av en generell straffskjerpingsregel. Det påpekes at en handling kan ha ”et systematisk eller organisert preg” uten at det foreligger noen tilknytning til en organisert gruppe.

Strl. § 232 skjerper straffen for særlig grove legemskrenkelser. Bestemmelsen regner opp visse straffskjerpene forhold som innebærer en heving av strafferammene i strl. §§ 228-231. Ved avgjørelsen av om det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter skal det blant annet legges vekt på om handlingen er begått ”av flere i fellesskap”. Det fremgår av forarbeidene til bestemmelsen¹¹ at det her særlig siktes til såkalt gruppevold. Det siktes også til den mer eller mindre organiserte voldsutøvelsen som skjer i form av oppgjør mellom ungdomsgjenger. Det er uttalt at betydningen av at flere har samvirket ved en forbrytelse vil variere fra tilfelle til tilfelle, og at den enkeltes rolle må vurderes konkret.

Det kan trekkes visse paralleller mellom denne bestemmelsen og strl. § 60 a. Strl. § 60 a rammer imidlertid organisert kriminalitet generelt, mens strl. § 232 retter seg spesielt mot organisert voldskriminalitet. Det ble ikke foretatt endringer i strl. § 232 ved innføringen av strl. § 60 a.

Heller ikke i særlovgivningen er det vanlig at straffebedene angir betydningen av at handlingen er organisert.¹² Det finnes imidlertid enkelte unntak. Utlendingsloven av 24. juni 1988 nr. 64 § 47, 4. ledd retter seg mot den som ”i vinnings hensikt driver organisert ulovlig virksomhet med sikte på å hjelpe utlendinger til å reise inn i riket eller til annen stat”. Bestemmelsen omfatter med andre ord organisert menneskesmugling. Organisert virksomhet er et absolutt vilkår for å anvende bestemmelsen. Derfor vil strl. § 60 a aldri være anvendelig ved siden av dette straffalternativet. I tilfeller av grov organisert menneskesmugling skjerpes straffen til bøter eller fengsel inntil 6 år. Dersom en tilsvarende handling er begått uten at virksomheten er organisert, vil strafferammen

¹⁰ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 53

¹¹ Ot.prp. nr. 79 (1988-1989) Om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m m (skjerpete strafferammer for voldsforbrytelser, straff for innførsel av pornografi, styrking av domstolenes fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet, raskere behandling av straffesaker m m) s. 47

¹² Ot. prp. nr. 62 (2002-2003) s. 36

være bøter eller fengsel inntil 3 år. Også her var det et ønske å beholde bestemmelsen i utlendingsloven om organisert ulovlig innvandring selv om det ble innført en generell straffskjerpingsregel for organisert kriminalitet. Samtidig med innføringen av den nye straffskjerpingsreglen i strl. § 60 a ble strafferammen i utlendingsloven § 47, 4. ledd om organisert ulovlig menneskesmugling øket fra 5 til 6 års fengsel.

I de senere år er det også foretatt andre endringer i strafferammene i særlovgivningen. I mange av disse tilfellene har fremveksten av organisert kriminalitet vært motivet for å skjerpe strafferammene, selv om dette ikke er direkte uttrykt i straffebudet.

I våpenloven av 9. juni 1961 nr. 1 § 33 ble strafferammen ved lov av 5. juni 1998 nr. 35 hevet fra bøter eller fengsel i 3 måneder til bøter eller fengsel i 4 år ved grove tilfeller av overtredelse. I forarbeidene¹³ går det frem at endringen først og fremst tok sikte på å ramme ”den profesjonelle og organiserte ulovlige innførsel og omsetning av skytevåpen”.

Et annet eksempel er alkoholloven av 2. juni 1989 nr. 27 § 10-1, 3. ledd. Strafferammen er her hevet fra 2 til 6 års fengsel når saken gjelder et meget betydelig kvantum alkoholholdig drikke. I forbindelse med lovendringen uttalte justiskomiteen¹⁴ at ”[d]et vises til at det har vært en rekke store saker om smugling av sprit og produksjon av hjemmebrent. Det dreier seg om velorganisert kriminalitet med betydelig profitt”.

Med samme begrunnelse er også strafferammen i tolloven av 10. juni 1966 nr. 5 § 66 hevet fra 2 til 6 års fengsel for grove overtredelser av tolloven §§ 61-65. Heller ikke her ble det tatt inn noe om bakgrunnen i lovteksten.

¹³ Ot.prp. nr. 74 (1996-1997) Om lov om endringer i lov 9. juni 1961 nr. 1 om skytevåpen og ammunisjon m.v. s. 28

¹⁴ Innst. O. nr. 25 (1990-1991) Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven m.m. (hemmelig opptak av samtale og offentlig gjengivelse; fjernsynsovervåking; uforsiktig omgang med skytevåpen; ulovlig innførsel, produksjon og omsetning av alkohol; falsk utrykningsmelding; skyldkravet ved heleri m.m.) s. 7

I forarbeidene til strl. § 60 a er forholdet til enkelte av disse bestemmelsene vurdert.¹⁵ Det er uttalt at det ikke skal foretas endringer i bestemmelsene i særlovgivningen hvor strafferammene er skjerpet av hensyn til behovet for strengere straffer for organisert kriminalitet, selv om bakgrunnen for straffskjerpelsen ikke har kommet til uttrykk i ordlyden. Det bemerkes i forhold til alkoholloven § 10-1, 3. ledd at dersom slik virksomhet begås organisert, vil strafferammen i medhold av strl. § 60 a heves til 11 års fengsel i de tilfeller forbrytelsen knytter seg til et meget betydelig kvantum alkoholholdig drikke. Det ble imidlertid ikke gjort endringer i forhold til denne virkningen, da ulovlig innførsel og omsetning av meget betydelig kvantum alkohol foregår i stort omfang, og ofte utføres av profesjonelle, organiserte forbryternetter. I tillegg kan alkoholloven § 10-1, 3. ledd anvendes selv om forbrytelsen ikke er organisert.

Det samme ble også påpekt i forhold til tolloven § 66. Dersom lovbruddet vurderes som grovt i tillegg til at det er begått som ledd i virksomheten til en kriminell organisert gruppe, vil strafferammen også her heves til 11 år, i medhold av strl. § 60 a.

2.3 Rettspraksis før innføringen av straffeloven § 60 a

Rettspraksis fra tiden før strl. § 60 a ble innført i 2003, viser at det også tidligere var et straffskjerpene moment at en straffbar handling var utført som ledd i organisert kriminell virksomhet. Dette var da et moment som ble vektlagt innenfor den ordinære strafferammen i det aktuelle straffebudet. Høyesterett har i flere tilfeller uttalt at organisert kriminalitet må idømmes strenge straffer.

Rt. 1998 s. 1673 gjaldt medvirkning til salg av narkotika, heleri, ulovlig oppbevaring av sprit og ulovlig besittelse av skytevåpen. Den tiltalte hadde blant annet deltatt i organisert virksomhet som gikk ut på å selge stjålne biler i Estland. I den forbindelse uttalte førstvoterende: "Jeg betrakter denne virksomhet som et meget alvorlig forhold. Det er tale om organisert og profesjonelt utført kriminalitet med sikte på å tjene store penger. Opplegget var spesielt ondartet fordi det inngikk som ledd i finansieringen av sprit som skulle innføres ulovlig til Norge". Videre slår førstvoterende fast at "jeg ser det som nødvendig å bekjempe denne form for organisert kriminalitet med en streng

¹⁵ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 53-54

straffutmålingspraksis”. Den tiltalte ble funnet skyldig og dømt til fengsel i 5 år og 6 måneder.

Rt. 1999 s. 5 gjaldt en sak om ulovlig innførsel av ca. 13 kg hasj. Her ble en tidligere ustraffet mann idømt ubetinget fengsel i 3 år og 6 måneder for medvirkning til dette. I den forbindelse uttalte Høyesterett: ”Som et skjerpende moment legger jeg vekt på at vi står overfor en kriminell virksomhet som tydelig har vært godt organisert i flere land, og som domfelte ytet sine tjenester overfor. I alvorlige narkotikasaker veier de allmennpreventive hensyn tungt. Jeg viser her spesielt til lagmannsrettens uttalelse at smuglertrafikk med organisert medvirkning fra Øst-Europa nå er et alvorlig problem”.

Også i den såkalte ”Traffickingsaken”, avsagt av Oslo tingrett 15. februar 2005 har retten uttalelser om organisert kriminalitet som et straffskjerpende moment. Strl. § 60 a gjaldt da denne dommen ble avsagt, men hadde ikke trådt i kraft da forbrytelsene ble begått. Derfor kunne ikke bestemmelsen anvendes, jf. Grunnloven § 97 om at ingen lov må gis tilbakevirkende kraft og strl. § 3 om at ny lovgivning ikke skal anvendes på domstidspunktet dersom lovendringen er til ugunst for gjerningspersonen. Retten uttaler i dommen at ”[d]et er spesielt skjerpende at forbrytelsene er gjort som et ledd i organisert kriminalitet. Dette utgjør et særegent sterkt samfunnskadelig trusselbilde. Dette momentet må tillegges betydelig vekt. Det vises til at straffeloven i 2003 har fått en spesiell bestemmelse om dette. Men momentet har selvstendig betydning også for forbrytelser begått før”.

3 Strl. § 60 a – generell straffskjerpingsregel for organisert kriminalitet

3.1 Generelt om bestemmelsen

3.1.1 Innledning

Bestemmelsen kom inn i straffeloven ved lov av 4. juli 2003 nr. 78, og trådte i kraft samme dag. Den er et resultat av ønsket om å bekjempe organisert kriminalitet og kriminelle nettverk. Det fremgår av forarbeidene til bestemmelsen¹⁶ at et hovedformål er å straffe bakmennene i organisert kriminalitet og andre sentrale aktører strengt.

Det fremgår av bestemmelsens 1. ledd at dersom ”en straffbar handling er utøvet som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, forhøyes maksimumsstraffen i straffebudet til det dobbelte, likevel ikke med mer enn 5 års fengsel”.

Straffebudet skal ramme lovbrudd som er begått som ledd i en organisert kriminell virksomhet, og den økte straffverdigheten som normalt gjør seg gjeldende i slike saker. Bestemmelsen gir dermed adgang til å skjerpe straffen for organisert kriminalitet, og vil utvide domstolenes fullmakter i slike saker. Bestemmelsen pålegger imidlertid ingen plikt til å skjerpe straffen, den er med andre ord fakultativ.

Bestemmelsen er generell og er tatt inn i straffelovens alminnelige del. Det vil likevel være en del av skyldspørsmålet å avgjøre om en straffbar handling er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Dette følger av forarbeidene¹⁷ der det fremgår at det vil være en del av skyldspørsmålet å avgjøre om strl. § 60 a kommer til anvendelse. Bestemmelsen vil derfor ha et skyldkrav. Det alminnelige skyldkravet i straffeloven er forsett, jf. strl. § 40, og det vil derfor være et krav om forsett også i forhold til at den straffbare handlingen er begått av en organisert kriminell gruppe.

3.1.2 Vilkår

Ulike vilkår må være oppfylt for at bestemmelsen skal komme til anvendelse.

¹⁶ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 93

¹⁷ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 40, 42 og 94

Det må for det første være begått en straffbar handling som kan medføre fengsel i minst 3 år, jf. strl. § 60 a, 2. ledd. Dette vil jeg behandle nærmere under punkt 3.2.

Begrepet ”straffbar handling” omfatter overtredelse av straffebud både i straffeloven og i spesiallovgivningen.

Det vil være et krav at både de objektive og subjektive straffbarhetsvilkårene er oppfylt i det aktuelle straffebudet. Hvis strafferammen skal forhøyes etter strl. § 60 a, må skylden som nevnt også dekke den straffskjerpene omstendighet at handlingen er begått organisert.

Videre vil det være et vilkår at det foreligger en ”organisert kriminell gruppe”.

Bestemmelsens 2. ledd definerer dette begrepet. Definisjonen her er den samme som i strl. § 162 c som gjør det straffbart å inngå forbund med noen om å begå en straffbar handling som ledd i organisert kriminell virksomhet. Jeg vil gå nærmere inn på dette begrepet under punkt 3.2.

Et tredje vilkår krever at den straffbare handlingen er begått ”som ledd i virksomheten” til en kriminell organisert gruppe. Ordlyden kan tale for at det kreves en aktiv virksomhet av kriminell karakter. Det fremgår imidlertid av forarbeidene¹⁸ at formuleringen ”ledd” i organisert kriminalitet ikke oppstiller noe krav om at det må være begått mer enn én straffbar handling. Formuleringen skal også snevre noe inn på anvendelsesområdet for straffskjerpingsregelen. Det er ikke tilstrekkelig at handlingen er utøvet som ledd i organisert kriminalitet. Det følger av ordlyden at handlingen må være utøvet som ledd i ”virksomheten” til en organisert kriminell gruppe. Dette medfører at godt planlagte enkeltoperasjoner som ikke er begått innenfor rammen av en organisert kriminell gruppe, faller utenfor bestemmelsens anvendelsesområde. Det er med andre ord et vilkår at den straffbare handlingen har direkte tilknytning til den organiserte gruppens virksomhet.

3.1.3 Straffskjerpelse

Strl. § 60 a skjerper som nevnt straffen når de angitte vilkårene er oppfylt. Det fremgår av forarbeidene¹⁹ at behovet for å heve strafferammene ved organisert kriminalitet er

¹⁸ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 40 og 52

¹⁹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 51

størst når lovbruddet i utgangspunktet har en lav strafferamme. I slike tilfeller vil det ikke være en like stor adgang til å vektlegge dette straffskjerpene momentet innenfor de alminnelige strafferammene. Ved grove narkotikaforbrytelser begått under særdeles skjerpene omstendigheter, jf. strl. § 162, 3. ledd, 2. punktum er strafferammen 21 års fengsel. Det at den straffbare handlingen er begått som ledd i virksomheten til en kriminell organisert gruppe vil i slike tilfeller bli et skjerpene moment innenfor den strafferammen som foreligger. Strl. § 60 a vil derfor ikke få betydning i forhold til strafferammen i slike saker.

I en sak for Oslo tingrett²⁰ var det tatt ut tiltale etter strl. § 162, 1. og 3. ledd, jf. 5. ledd, jf. § 60 a. Overtredelsen gjaldt et meget betydelig kvantum, og subsumeres dermed under strl. 162, 3. ledd, 1. setning. I dommen, avsagt 19. april 2004, uttalte retten: ”Det kan anføres at man i saken her, der flere personer over tid har samarbeidet om innførsel av et særdeles stort kvantum narkotika, kan være i grenseland mellom anvendelse av reglene i straffeloven § 162 tredje ledd første og annen setning. Slik sett kan det være behov for den skjerpene bestemmelsen i straffeloven § 60 a”. I denne saken ble den øvre strafferammen hevet fra 15 års fengsel til 20 års fengsel i medhold av strl. § 60 a.

Det fremgår av bestemmelsen at maksimumsstraffen i straffebudet vil forhøyes til det dobbelte i tilfeller der den straffbare handlingen er begått som ledd i virksomheten til en kriminell organisert gruppe. Som eksempel kan nevnes strl. § 257 om tyveri. Straffen for et vanlig tyveri er bøter eller fengsel inntil 3 år. Dersom tyveriet er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe vil strafferammen forhøyes til det dobbelte i medhold av strl. § 60 a. På samme måte vil det være med strl. § 268, 1. ledd om ran. Et vanlig ran har en øvre strafferamme på 5 års fengsel. Dersom ranet er begått organisert, vil den øvre strafferammen med hjemmel i strl. § 60 a forhøyes til 10 års fengsel.

Det er imidlertid satt en begrensning for hvor mye straffen kan forhøyes i det enkelte tilfellet. Denne øvre grensen er satt til 5 år. Denne begrensningen vil derfor først få betydning når strafferammen i straffebudet er høyere enn 5 års fengsel. Som eksempel kan nevnes strl. § 233 om drap. Denne bestemmelsen har en minstestraft på fengsel i 6 år. Den øvre strafferamme vil være fengsel i 15 år, jf. strl. § 17, 1. ledd. Dersom drapet

²⁰ Behandlet under punkt 3.2.3.1

er begått som ledd i virksomheten til en kriminell organisert gruppe vil strafferammen forhøyes med 5 år, og det straffbare forholdet vil dermed få en øvre strafferamme på 20 års fengsel. Minstestrafen vil fortsatt være fengsel i 6 år, da strl. § 60 a forhøyer maksimumsstraffen. Domstolene vil dermed ha en videre strafferamme å forholde seg til i slike tilfeller, men vil fortsatt måtte utmåle straffen konkret ut fra hva som er rimelig og rettferdig.

Til slutt følger det av 3. ledd at forhøyelse av maksimumsstraffen etter denne bestemmelsen får anvendelse i forhold til lovbestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning, hvis ikke annet er bestemt. Jeg vil gå nærmere inn på 3. ledd under punkt 4.

Straffskjerpingsregelen i strl. § 60 a vil ikke kunne anvendes ved siden av strl. § 162 c om deltagelse i organiserte kriminelle grupper. Straffskjerpelse i medhold av strl. § 60 a på bakgrunn av at en handling er begått organisert, vil medføre at det ikke er behov for i tillegg å straffe for selve deltakelsen i den organiserte kriminelle gruppen.

3.2 Hva innebærer begrepet "organisert kriminell gruppe"?

Det er mange ulike måter å organisere kriminell virksomhet på. Noen nettverk har et stort antall medlemmer, med en forholdsvis fast hierarkisk struktur og forgreininger i mange land. Andre består av et færre antall medlemmer, og kan være løst organisert, eller få medlemmer som er fast organisert. Videre kan det skilles mellom grupper som utelukkende eller hovedsakelig har kriminell virksomhet som formål, og de grupper som driver en mer eller mindre blandet virksomhet. Begrepet "organisert kriminell gruppe" er vagt, og kan tolkes på mange måter. For å komme frem til hva dette begrepet i strl. § 60 a, 2. ledd er ment å innebære, vil jeg se nærmere på relevante rettskildefaktorer, og hvilke slutninger som ut fra disse kan trekkes om innholdet i begrepet.

3.2.1 Ordlyden

Det naturlige utgangspunktet vil være bestemmelsens ordlyd og en naturlig språklig forståelse av denne. Det fremgår av ordlyden i strl. § 60 a, 2. ledd at med "organisert kriminell gruppe" menes "en organisert gruppe på tre eller flere personer som har som et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger". Grupper med en fast

organisatorisk struktur, som har eksistert over lang tid og som utelukkende har kriminalitet som formål vil ut fra dette med sikkerhet omfattes av bestemmelsen. Ordlyden sier imidlertid ingen ting om hvor lenge gruppen må ha bestått, hvilken struktur organisasjonen må ha og hvilken rolle medlemmene må ha.

Problemstillingen blir derfor hvor den nedre grensen skal trekkes? Dette vil bero på en konkret vurdering i det enkelte tilfelle. Jeg vil nå se på andre relevante rettskildefaktorer for å klarlegge innholdet i begrepet.

3.2.2 Forarbeidene

Strl. § 162 c, 2. ledd har en tilsvarende definisjon av ”organisert kriminell gruppe” som den vi finner i strl. § 60 a, 2. ledd. Under behandlingen av strl. § 60 a, 2. ledd i forarbeidene vises det til redegjørelsen for dette begrepet i forbindelse med behandlingen av strl. § 162 c, uten at det direkte sies at disse definisjonene skal tolkes likt.²¹ Det er imidlertid vanskelig å se argumenter som skulle tilsi at definisjonene ikke er å forstå på samme måte. Jeg legger derfor til grunn at definisjonene skal tolkes likt, og at de nærmere kvalifikasjonskriteriene som oppstilles i forhold til begrepet ”organisert kriminell gruppe” i strl. § 162 c, også gjelder ved fastleggelsen av innholdet i definisjonen i strl. § 60 a.

FN-konvensjonen mot grenseoverskridende organisert kriminalitet har i art. 2 bokstav a definert begrepet ”organisert kriminell gruppe” som ”a structured group of two or more persons, existing for a period of time and acting in concert with the aim of committing one or more serious crimes or offences established in accordance with this Convention, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or material benefit”.

Det fremgår av forarbeidene til strl. § 60 a²² at denne definisjonen har vært et utgangspunkt ved utformingen av den norske definisjonen. Den er derfor relevant ved tolkningen av den norske bestemmelsen, selv om de to definisjonene ikke er fullt ut sammenfallende.

²¹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 52 og 93

²² Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 29

Definisjonen av ”organisert kriminell gruppe” i strl. § 60 a, 2. ledd krever for det første at det foreligger en ”organisert gruppe”. Spørsmålet som da oppstår er om loven krever at gruppen er organisert med en viss fasthet, eller om også løsere nettverk omfattes?

FN-konvensjonen definerer i art. 2 bokstav c begrepet ”structured group” som ”a group that is not randomly formed for the immediate commission of an offence and that does not need to have formally defined roles for its members, continuity of its membership or a developed structure”.

Ut fra denne definisjonen omfattes dermed ikke grupper som er tilfeldig dannet for umiddelbart å begå et lovbrudd. Det kreves med andre ord at gruppen har eksistert i en viss tid. Dette følger også av definisjonen av ”organisert kriminell gruppe” i konvensjonens art. 2 bokstav a der et kriterium er ”existing for a period of time”. I forarbeidene til strl. § 60 a²³ heter det at grupper uten en viss struktur og varighet ikke skal rammes av bestemmelsen. Det er det straffverdige ved å delta i organiserte forbrytternettverk som skal rammes, og dette gjør seg ikke gjeldende overfor personer som tilfeldig møtes og som uten forutgående overveielser bestemmer seg for å begå en forbrytelse i felleskap.

Det fremgår imidlertid av forarbeidene til strl. § 60 a²⁴ at det ikke er noe krav til en *bestemt* varighet gruppen må ha eksistert. Tiden gruppen har bestått vil være ett av momentene i helhetsvurderingen av om det foreligger en ”organisert gruppe”. Det påpekes at det kan eksistere grupper med en så fast organisering at det er naturlig å la dem omfattes av begrepet selv om gruppen bare har eksistert i en kort periode. På den annen side kan det være svært løse nettverk uten noen bestemt struktur og formål som ikke omfattes av begrepet, selv om det har bestått over en lang tidsperiode. Det er derfor vanskelig å gi konkrete retningslinjer i forhold til kravet til varighet.

Når det gjelder gruppens struktur stilles det ikke noen spesielle krav i de norske forarbeidene. Det uttrykkes at det neppe er grunn til å kreve at gruppen er organisert på en bestemt måte.²⁵ Bakgrunnen for dette er at det samfunnsskadelige ved organisert

²³ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 29 og 96

²⁴ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 29

²⁵ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s.29

kriminalitet ikke først og fremst har sammenheng med måten gruppen er organisert på, men det at medlemmene i gruppen overhodet er organisert. Av FN-konvensjonen mot grenseoverskridende organisert kriminalitet art. 2 bokstav c fremgår det at en strukturert gruppe ikke trenger å ha formelt definerte roller for medlemmene, kontinuitet i medlemskapet eller en utviklet struktur.

Tilknytningen mellom deltakerne må imidlertid være så nær at de naturlig utgjør en organisert gruppe.

Hvorvidt det foreligger en ”organisert kriminell gruppe” vil som nevnt bero på en konkret helhetsvurdering. Momenter i denne vurderingen vil blant annet være om det er en viss organisatorisk struktur, om gruppen har tilknytning til bestemte lokaler, om de møtes jevnlig, om det er avtalt en viss arbeidsfordeling og tidsrommet for gruppens varighet. Momentene i helhetsvurderingen vil imidlertid ikke kunne angis uttømmende. De øvrige elementene i definisjonen i FN-konvensjonen innebærer heller ikke at det er nødvendig at medlemmene i gruppen har nærmere angitte oppgaver eller at gruppen har en spesiell organisatorisk struktur, eller at det er kontinuitet i medlemsmassen. Jo lenger en gruppe har eksistert, jo lettere vil det imidlertid foreligge en organisert kriminell gruppe i lovens forstand.

Videre er det et vilkår at gruppen må bestå av ”tre eller flere personer”. Det er med andre ord satt en nedre grense for hvor mange som må delta for at gruppen kan anses som organisert. Dette samstemmer med definisjonen i FN-konvensjonen, der det også er et krav om tre eller flere personer. Kravet er absolutt, og i tilfeller der to personer sammen har begått planlagte kriminelle handlinger uten at de er del av en større kriminell virksomhet, vil bestemmelsen være uanvendelig.

Når det gjelder hvilke personer som omfattes av bestemmelsen fremgår det av forarbeidene til strl. § 60 a²⁶ at i utgangspunktet omfatter bestemmelsen alle personer som har deltatt i en forbrytelse som er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Det er med andre ord ikke bare de såkalte bakmennene som vil rammes. På den annen side er det uttalt²⁷ at et hovedformål med bestemmelsen er å

²⁶ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 52

²⁷ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 93

straffe bakkemnene i organisert kriminalitet og andre sentrale aktører strengt. Som en nedre grense kan det anføres at det sjelden vil være naturlig at den mer perifere persongruppe omfattes av straffskjerpelsen. Det kan imidlertid reise vanskelige bevissspørsmål å avgjøre hvorvidt enkelte personer skal anses som bakkemenn i en organisert kriminell gruppe. Hvorvidt straffen skal skjerpes eller ikke, vil imidlertid bero på hvilken rolle den siktede har hatt i den organiserte kriminelle gruppen. I denne sammenheng kan det være naturlig å se på de alminnelige reglene om forsøk og medvirkning.²⁸

De straffbare handlingene må i tillegg være begått på vegne av gruppen, enten av gruppen som sådan, eller av personer som handler på vegne av gruppen. Det er imidlertid ikke noe vilkår at gjerningspersonen deltar aktivt i gruppen. Også personer som har sporadisk kontakt med gruppen rammes av bestemmelsen når de begår straffbare handlinger i regi av dette nettverket. Samtidig vil det ikke være tilstrekkelig at en person med en mer eller mindre løs tilknytning til den organiserte gruppen, på egen hånd begår en straffbar handling. Det vil i et slikt tilfelle være urimelig dersom alle medlemmene i gruppen skal straffes. Hvilke personer som omfattes av begrepet vil derfor, som nevnt, bero på en konkret helhetsvurdering.

Det kan reises spørsmål ved om det er et krav at tiltale reises mot tre eller flere av medlemmene i den organiserte kriminelle gruppen i samme sak for at bestemmelsen skal få anvendelse? Det kan tenkes tilfeller der det er bevist at to medlemmer av en større organisert kriminell gruppe har begått straffbare handlinger på vegne av denne gruppen. Det finnes imidlertid ikke tilstrekkelige bevis til å straffe de øvrige medlemmene, selv om det antas at disse også har deltatt i forbrytelsen. Kan strl. § 60 a komme til anvendelse og forhøye maksimumsstraffen i det aktuelle straffebudet for de to tiltalte personene?

Dette fremgår ikke klart av ordlyden eller forarbeidene. Det at lovteksten stiller krav om at gruppen må bestå av tre eller flere personer kan tale for at minst tre også må tiltales i den samme saken. Bestemmelsen må imidlertid forstås²⁹ slik at også én eller to kan

²⁸ Se Eskeland, Strafferett, 2000 s. 189 flg.

²⁹ Kilde: Kjerstin A. Kvande, Riksadvokatembetet (30.03.2005)

tiltales etter strl. § 60 a, for å ha begått en forbrytelse som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Det vil dermed oppstå et bevisspørsmål. Det må kunne føres tilstrekkelige bevis for at denne eller disse personene har deltatt i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, som består av tre eller flere personer. Dersom det ikke kan føres bevis for dette og for at de andre vilkårene i strl. § 60 a er oppfylt, vil bestemmelsen være uanvendelig. Det må derfor kunne konkluderes med at det ikke er et krav at tiltale reises mot tre eller flere av medlemmene i den organiserte kriminelle gruppen i samme sak for at bestemmelsen skal få anvendelse.

Definisjonen av ”organisert kriminell gruppe” i strl. § 60 a, 2. ledd stiller videre krav om at gruppen ”har som et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger”. I FN-konvensjonens definisjon i art. 2 bokstav a er det et vilkår at medlemmene i gruppen handler i felleskap ”with the aim of committing one or more serious crimes or offences established in accordance with this Convention, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit”.

Det følger av forarbeidene til strl. § 60 a³⁰ at den skal ramme organiserte grupper som begår alvorlig kriminalitet. Det er derfor satt en grense ved handlinger som kan straffes med fengsel i 3 år eller mer. Departementet³¹ foreslo i utgangspunktet at bestemmelsen bare skulle omfatte straffbare handlinger som kunne straffes med fengsel i 4 år eller mer. Bakgrunnen for dette var at departementet mente det ville være å gå for langt å fastsette en lavere grense slik at også handlinger med en strafferamme på 3 års fengsel eller mer ville omfattes. Dette ble imidlertid endret i Stortinget³² der det nettopp var et ønske å ramme slike handlinger. Det ble her påpekt at de straffbare forhold kriminelle organiserer seg for å begå, ofte vil ha en strafferamme på 3 år, typisk tyveri etter strl. § 257. På denne måten ønsket justiskomiteen å fange opp organiserte kriminelle grupper som har som hovedformål å begå en serie vinningsforbrytelser med strafferamme på 3 års fengsel, selv om lovteksten ikke stiller krav om at det må være begått flere straffbare handlinger for at strl. § 60 a skal komme til anvendelse.

³⁰ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 30

³¹ Forslag fra Justis- og politidepartementet i Ot.prp. nr. 62 (2002-2003)

³² Innst. O. nr. 118 (2002-2003) s. 6

I motsetning til definisjonen i FN-konvensjonen skal bestemmelsen ikke bare omfatte grupper som har til formål å oppnå en økonomisk fordel. Også grupper som har til formål å begå allmennfarlige forbrytelser eller forbrytelser mot liv, legeme og helbred skal omfattes av bestemmelsen.

Videre må gruppen ha ”som et hovedformål” å begå slike handlinger, eller ”hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger”. Det er påpekt i forarbeidene til strl. § 60 a³³ at det i utgangspunktet bør være uten betydning om gruppen har enkelte lovlige formål ved siden av formålet å begå alvorlige straffbare handlinger. Gruppens kriminelle formål er fortsatt like straffverdig. Det kan imidlertid tenkes tilfeller der det å begå kriminelle handlinger ikke utgjør gruppens hovedformål. Situasjonen vil da være noe annerledes idet slike grupper ikke er like farlige for samfunnet som grupper som utelukkende eller hovedsakelig har til formål å begå alvorlige kriminelle handlinger. Hensynet til Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) av 4. november 1950 art. 11 om foreningsfriheten vil også få betydning i denne sammenheng.

Mange grupper har imidlertid uklare og udefinerte formål, og ofte kan det være vanskelig å bevise hvilket formål en gruppe har. I slike miljøer som det her er tale om vil gruppene sjelden ha formålet angitt i vedtekter og programmer. Uten andre bevis om gruppens formål vil man først og fremst måtte trekke slutninger ut fra den virksomheten gruppen har utvist frem til det aktuelle tidspunktet. Det fremgår av forarbeidene³⁴ at organiserte kriminelle grupper som rent faktisk driver alvorlig kriminell virksomhet skal omfattes av bestemmelsen, selv om gruppens formål er legitimt eller ikke lar seg bevise. Selv om gruppens hovedformål ikke er å begå alvorlige kriminelle handlinger, skal også grupper der ”en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger” omfattes av bestemmelsen, jf. ordlyden.

Dersom noen innenfor en organisert gruppe begår straffbare handlinger, vil det ikke omfattes av begrepet dersom gruppen for øvrig driver lovlig virksomhet. Selv straffbare handlinger begått av en deltaker i en organisert kriminell gruppe vil ikke omfattes av

³³ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 30

³⁴ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 30

bestemmelsen dersom handlingen ikke har noen direkte tilknytning til organisasjonens virksomhet. For eksempel skal det ikke ilegges høyere straff for promillekjøring selv om gjerningspersonen deltar aktivt i en organisert gruppe av spritsmuglere.

3.2.3 Rettspraksis

Strl. § 60 a har som tidligere nevnt vært lite anvendt i praksis. Bestemmelsen har imidlertid vært oppe til behandling i noen saker, og jeg vil i det følgende se nærmere på enkelte av disse sakene.

3.2.3.1 "Hells Angels"-saken

Den 3. februar 2004 tok Riksadvokaten ut tiltale i sak som gjaldt narkotikakriminalitet og organisert kriminalitet. Det fremgår av tiltalebeslutningens punkt I at tiltalen blant annet omfatter strl. § 162, 1. og 3. ledd, jf. 5. ledd, jf. § 60 a. Bakgrunnen for dette var innførsel av 346 kg hasj. Fem av de siktede var tiltalt for å ha drevet organisert kriminell virksomhet og at de dermed utgjorde en organisert kriminell gruppe gjennom sin tilknytning til motorsykelklubben "Hells Angels". Planleggingen og gjennomføringen av narkotikainnførselen ble begått som ledd i virksomheten til denne gruppen. Ingen av de siktede erkjente å ha deltatt i en organisert kriminell gruppe. Det ble avsagt dom i saken ved Asker og Bærum tingrett 19. april 2004.

Når det gjelder sakens faktum fremgår det av dommen at det i august 2003 ble innført et parti hasj på ca 346 kg til Norge via Sverige fra Nederland, og at dette raskt ble beslaglagt av politiet på bakgrunn av spaning og telefonavlytting. Fem av de ni tiltalte i saken hadde tilknytning til motorsykelklubben "Hells Angels". Tre av dem som medlemmer, en som prøvemedlem og den siste var vel kjent i klubben og hadde hatt et utstrakt samarbeid med flere av klubbens medlemmer. Etter bevisvurderingen kom retten til at disse fem kunne dømmes for overtredelse av strl. § 162, 1. og 3. ledd, jf. 5. ledd. To av de tiltalte erkjente straffeskyld i forhold til innførsel av ca 346 kg hasj. Den ene av disse anses av retten som hovedmann. Det uttales at han synes å ha hatt den overordnede og styrende rolle i innførselen av narkotika til Norge. Den andre av disse to har vært "første ledd på mottakersiden her i landet", og var tilstede da partiet ble overlevert i Norge. Når det gjelder de tre andre, dømmes den ene av disse for innførsel av narkotika da han har deltatt i planleggingen og var svært viktig i forhold til

innførselen. De to siste dømmes for medvirkning til innførsel, blant annet for å ha vært kontaktpersoner i Norge og for å ha inngått avtale om handel.

Retten går deretter over til spørsmålet om disse fem utgjør en organisert kriminell gruppe, og om strl. § 60 a dermed kan komme til anvendelse.

Retten uttaler at det i denne saken ”dreier seg typisk om en navnløs forbryterorganisasjon av fem som vesentlig opererer i ly av et annet organisert nettverk som består av motorsykelklubber. Hells Angels klubbene utgjør tydelig viktige paraplyer”. Retten legger vekt på at disse fem personene ”samarbeider og har ulike roller i gruppen som forestår narkotikainnførsel til Norge”, og at de på den bakgrunn utgjør en organisert kriminell gruppe. Retten går ikke nærmere inn på andre vurderingsmomenter i forhold til hvorvidt det foreligger en organisert kriminell gruppe.

Det legges imidlertid til grunn at strafferammen deretter blir å forhøye med fem år da strl. § 60 a kommer til anvendelse. I den forbindelse uttaler retten at det i en sak som denne kan være behov ”for å markere at organisert kriminalitet straffes strengere enn enkeltstående uorganiserte forbrytelser”. Retten påpeker også at ”flere personer over tid har samarbeidet om innførsel av et særdeles stort kvantum narkotika”, og at saken kan være i grenseland mellom anvendelse av reglene i strl. § 162, 3. ledd, 1. setning og 2. setning, om særdeles skjerpene omstendigheter. Slik sett kan det være behov for den skjerpene bestemmelsen i strl. § 60 a.

Alle disse fem anket saken inn for Borgarting lagmannsrett. Anken gjaldt i alle tilfellene bevisbedømmelsen og lovanvendelsen under skyldspørsmålet. I lagmannsretten ble imidlertid to av disse fem totalt frifunnet, og den tredje ble frifunnet for overtredelse av tiltalens post nr. I som omhandlet strl. § 162. Dette medførte at det kun var to som ble dømt for overtredelse av strl. § 162, 1. og 3. ledd, jf. 5. ledd. Siden tre av de fem tiltalte ble frifunnet for å ha innført narkotika som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, kunne straffskjerpingsregelen i strl. § 60 a ikke få anvendelse, da det er et vilkår at den organiserte kriminelle gruppen består av tre eller flere personer. Lagmannsretten tok dermed ikke strandpunkt til om det hadde eksistert en ”organisert kriminell gruppe”.

3.2.3.2 "Kortbedragerisaken"

Strl. § 60 a var også oppe i sak for Oslo tingrett, der det ble avsagt dom 30. juni 2004. Saken gjaldt i hovedsak tilfeller av bedrageri, jf. strl. § 270, og også tilfeller av grovt bedrageri, jf. strl. § 271. Saken gjaldt bruk av stjålne MasterCard. Av rettens bemerkninger fremgår det at det sjelden er bilde av kortholder på denne type betalingskort, men at kortet er utstyrt med kortholders underskrift. På den tiden bedrageriene ble foretatt var den såkalte sperregrensen for slike kort på kr. 700,-. Dette innebærer at i tilfeller der kortet er stjålet fra rette eier og sperret for bruk, vil likevel kortet kunne benyttes for betaling av varer på et beløp under den såkalte sperregrensen på 700 kr.

I saken var seks personer tiltalt for bedrageri. De var siktet for kortbedrageri ved bruk av antatt stjålne MasterCard. Tiltalen gjaldt til sammen ca. 2700 transaksjoner begått med 22 ulike betalingskort i perioden 3. juni 2003 til 30. november 2003 for til sammen ca. 1,3 millioner kroner. Alle de seks tiltalte ble dømt for grovt bedrageri etter strl. § 270, 1. ledd nr. 1, jf. 2. ledd, jf. § 271. I forhold til straffeutmålingen og omfanget av bedrageriene uttaler retten at på bakgrunn av de tiltaltes forklaring, finner den det "bevist ut over enhver rimelig tvil at de sammen har utgjort én gruppe, viss virksomhet har vært å begå bedrageriene. Alle i gruppen har visst om bedrageriene, selv om de ikke til enhver tid har kjent til den enkelte transaksjon". Retten legger videre til grunn at gruppen på en planmessig måte har "utført bedrageriene som en fellesaksjon, hvor de gjennom utveksling av kort innad i gruppen har nådd sitt mål". Ut fra dette konkluderer retten med at det fremstår som "klart at gruppens mål var bedrageriene og å hjelpe hverandre til å begå disse". Retten vektlegger også det moment " [a]t de tiltalte lojalt forholdt seg til avtalen om å tilbakelevere kortene etter bruk til en annen i gruppen, var et nødvendig ledd for de etterfølgende bedrageriene med samme kort. De tiltalte har på den måten medvirket til de etterfølgende bedrageriene, styrket hverandres forsett og bidratt til å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning".

Spørsmålet ble videre om strl. § 60 a ville komme til anvendelse, og retten måtte i den forbindelse ta stilling til om bedrageriene var utøvet som ledd i virksomheten til en "kriminell organisert gruppe"?

Retten ser først på lovens bakgrunn, og uttalelser i forarbeidene om dette. Det fremgår her at et typisk trekk ved denne type kriminalitet er at de straffbare handlingene er

planlagte og veloverveide, gjerne over lang tid. Dessuten er det ofte tale om gjentatte lovbrudd over en lengre tidsperiode. Videre er gjerningspersonen normalt en av mange som begår straffbare handlinger. Ut fra dette legger retten til grunn at den aktuelle gruppen ”ikke har hatt annet formål enn å bedrive kort-bedrageri, at gruppen møttes jevnlig for å utøve bedrageriene, at deltagerne reiste rundt med et fast forbrytersk forsett å begå bedrageriene, at bedrageriene er gjennomført profesjonelt og utspekulert, at gruppen eksisterte frem til alle ble fengslet og at det forelå en organisering vedrørende fordeling og tilbakelevering av kort”. Som vi ser, er aktuelle momenter i vurderingen gruppens formål, struktur, varighet og arbeidsfordeling.

I uttalelsene fra Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 38, som det er referert til i dommen, fremgår det at selv om den enkelte deltaker ikke har noe strafferettslig ansvar for de handlingene som begås av andre medlemmer i gruppen, må straffverdigheten av vedkommendes handling ses i lys av at han som regel er klar over at han opptrer som del av et større eller mindre forbryternetverk. I forhold til skyldkravet, uttaler retten dermed at den finner det bevist ”ut over enhver rimelig tvil at de tiltalte skyld også dekker den straffskjerpene omstendighet at handlingene er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe”. På bakgrunn av dette konkluderer retten med at strl. § 60 a kommer til anvendelse i forhold til alle de tiltalte.

I denne saken var som nevnt alle seks blant annet tiltalt for grovt bedrageri, jf. strl. § 270, jf. § 271. Grovt bedrageri har en øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år. I tillegg kommer strl. § 60 a og § 62, 1. ledd til anvendelse. 4 av de tiltalte ble dømt til fengsel i 2 år, mens de to siste fikk en fengselsstraff på henholdsvis 1 år og 8 måneder og 1 år og 2 måneder.³⁵

Vi ser at den idømte straffens lengde ligger langt under den øvre strafferammen i strl. § 270, jf. § 271. I tillegg heves den øvre strafferammen i medhold av strl. § 60 a og § 62. Dette viser at betydningen av straffskjerpelsen i medhold av strl. § 60 a nærmest blir ubetydelig. Det at de straffbare handlingene er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, gir ikke merkbare utslag i straffeutmålingen. Retten uttaler

³⁵ To av de tiltalte ble, i tillegg til grovt bedrageri, også dømt for andre mindre alvorlige forhold. Selv om det ble utmålt en samlet straff, må det antas at disse forholdene ikke har hatt betydelig innvirkning på straffen.

ikke i hvilken grad dette momentet er tillagt vekt ved straffutmålingen, men det har kun vært et straffskjerpende moment innenfor den ordinære strafferammen i bedrageribestemmelsen. Dette til tross for at retten uttaler at ” denne type organisert kriminalitet nettopp treffer ett av kjerneområdene for paragrafen”. Dommen ble ikke anket.

3.2.3.3 ”Norgespakkesaken”

I den såkalte ”Norgespakkesaken”, dom avsagt av Oslo tingrett 24.02.2005, var det også tatt ut tiltale i forhold til strl. § 60 a. Saken gjaldt 11 vietnamesere som var tiltalt for brudd på strl. § 257, jf. § 258. Grunnlaget for tiltalen var tyverier begått fra flere butikker på Østlandsområdet for en samlet sum av ca. 170.000 kr. Tyveriene gjaldt hovedsakelig kosmetikk og barbersaker, samt helseprodukter, sjokolade og øl. Tyveriene ble som regel begått av flere i fellesskap, og en såkalt Norgespakke ble benyttet til å frakte varer ut av butikkene. Ut fra de tiltaltes beskrivelser har retten lagt til grunn at tyveriene har skjedd ved at 3-5 av de tiltalte har vært passasjerer i en bil mens to av de andre tiltalte byttet på å være sjåfør. De har reist rundt i matvarebutikker på Østlandet, der alle unntatt sjåføren har gått inn i butikken. Inne i butikken har de tiltalte samarbeidet og hatt forskjellige oppgaver i forhold til å legge varene i en handlekurv, legge de over i en norgespakke for deretter å ta varene med ut. Retten uttaler at den finner det hevet over rimelig tvil at de tiltalte på de fleste tiltalepunktene er skyldige i forhold til tiltalen ved at de har utført eller medvirket til planlagte tyverier fra de nevnte butikkene. Ni av de tiltalte ble dømt for overtredelse av strl. § 257, jf. § 258 og strl. § 257, jf. § 258, jf. § 49.

Hadde de tiltalte deltatt i en organisert kriminell gruppe slik at strl. § 60 a kunne komme til anvendelse?

Retten tar i tråd med alminnelig rettskildelære utgangspunkt i ordlyden. Retten ser imidlertid nærmere på forarbeidene til strl. § 60 a for å avgjøre hvorvidt vi i dette tilfelle står overfor en ”organisert kriminell gruppe” som omfattes av bestemmelsen. Det fremgår her³⁶ at den organiserte kriminaliteten omfatter alt ”fra narkotika- og spritsmugling, hvitvasking av penger og annen økonomisk kriminalitet, menneskesmugling og handel med kvinner”. Videre gjengis uttalelse fra

³⁶ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 7

Justisdepartementets kommentar til forslaget til ny strl. § 60 a, der det fremgår at et ”hovedformål er å straffe bakmennene i organisert kriminalitet og andre sentrale aktører strengt”.

Ut fra disse henvisningene konkluderer retten med at formålet med strl. § 60 a er å ramme kriminalitet hvor graden av organisering og profesjonalitet ligger på et annet plan enn i denne saken. Retten påpeker at i ”Norgespakkesaken” er det først og fremst ”frontsoldatene” som er pågrepet og funnet skyldige i grove tyverier. Selv om det er sannsynlig at det finnes bakmenn knyttet til kjeden av butikkyverier er det ingen holdepunkter for at de tiltalte i denne saken tilhører denne kategorien. De to sjåførene som skiftet på å kjøre de andre rundt til butikkene, kan sies å ha en noe mer ledende rolle enn de andre tiltalte, men retten finner at det ikke framstår naturlig å betegne dem som bakmenn i en organisert kriminell gruppe.

Retten vektlegger som et straffskjerpene moment at butikkyveriene er begått med stor grad av planlegging. Den vurderer imidlertid ikke på hvilken måte gruppen er organisert. Retten sier likevel litt om rollefordelingen, i det at to av de tiltalte var sjåfører mens de andre gikk inn i butikkene og samlet sammen og hentet ut varene. Retten anser imidlertid ikke dette tilstrekkelig til at det foreligger en ”organisert kriminell gruppe”. Retten vektlegger også at det var planmessige og utspekulerte tyverier med et profesjonelt preg. Retten vurderer imidlertid ikke nærmere de andre vilkårene som må være oppfylt for at det skal foreligge en ”organisert kriminell gruppe”, for eksempel gruppens formål og varighet, men konkluderer med at strl. § 60 a skal ramme en annen type kriminalitet enn det denne saken dreier seg om.

3.2.3.4 ”Trondheimsaken”

1.april 2005 avsa Trondheim tingrett dom i sak om prostitusjonsvirksomhet. I saken var to personer tiltalt for grov organisert menneskehandel etter strl. § 224, 1. ledd bokstav a, jf. 2. ledd bokstav a og b, jf. 3. ledd, jf. 4. ledd, jf. § 60 a. En tredje person var tiltalt for organisert hallikvirksomhet etter strl. § 202, 1. ledd bokstav a, jf. § 205, jf. § 60 a.

Bakgrunnen for tiltalen var de tre personenes befatning med estiske kvinners prostitusjon i Trondheim.

Tiltalte nr. 1 og 2 ble dømt for å ha organisert og tilrettelagt for de estiske kvinnenes prostitusjon i Trondheim. De estlandske kvinnene måtte bo og prostituere seg fra en leilighet i Trondheim. Tiltalte nr. 1 og 2 ble imidlertid ikke dømt for menneskehandel,

da det var en annen estlender som hadde stått for rekrutteringen fra Estland og som var den egentlige organisator. Denne personen var ikke tiltalt i saken. Tiltalte nr. 1 hadde imidlertid på anmodning fra denne estlenderen påtatt seg å ”hjelp” de estiske jentene i Trondheim med å drive prostitusjon – passe på dem, utstyre dem med rekvisitter og gi dem skyss når det trengtes.

Tiltalte nr. 2 hadde tatt bilder av jentene i sin leilighet. Disse bildene ble brukt i annonser som han selv satte inn. I tillegg leide han ut sin leilighet til prostitusjonsvirksomhet.

Strl. § 224 var dermed ikke overtrådt i denne saken. Forholdet ble derfor av retten nedsubsumert til strl. § 202 om hallikvirksomhet for tiltalte nr. 1 og 2, jf. strpl. § 38.

Tiltalte nr. 3 ble også dømt for hallikvirksomhet etter strl. § 202 for å ha leid ut sin leilighet i Trondheim til to av de estiske kvinnene på forespørsel fra og etter avtale med tiltalte nr. 2. Tiltalte nr. 3 visste at leiligheten ble brukt til prostitusjonsvirksomhet, og ble dermed dømt etter strl. § 202, 1. ledd bokstav b.

Alle tre var tiltalt for å ha drevet organisert prostitusjonsvirksomhet, og retten vurderte derfor om forholdet kunne subsumeres under strl. § 60 a.

Retten tok utgangspunkt i at et minstekrav for at bestemmelsen skal få anvendelse er at gruppen må være kriminell og bestå av tre eller flere personer. Retten fant at dette minstekravet var oppfylt. Tiltalte nr. 1 sammen med estlenderen som stod for organiseringen og en tredje person som ikke var tiltalt i saken, men som retten mente hadde stått for den ”daglige drift” av prostitusjonsvirksomheten, måtte anses for å utgjøre en gruppe som drev virksomhet som kunne medføre fengsel i minst tre år.

Retten gikk deretter nærmere inn på kriteriene for om gruppen kunne anses å være ”organisert”. Vurderingsmomentene var blant annet om gruppen har en viss struktur, om gruppen har internasjonale forgreininger, om det er avtalt en bestemt arbeidsfordeling og om gruppen eksisterer over tid. Retten uttalte også at svak ”score” på et kriterium kan oppveies av sterk ”score” på et annet. Retten la imidlertid til grunn at de nevnte sentrale kriteriene var så vidt treffende for den aktuelle gruppen at strl. § 60 a kom til anvendelse for tiltalte nr. 1. Retten uttalte at det ikke var nødvendig å utdype hvorfor han måtte anses som en del av den organiserte kriminelle gruppen.

Retten kom også til at strl. § 60 a fikk anvendelse overfor de to andre tiltalte i saken. I den forbindelse bemerket retten at det ikke er noe krav om at gjerningspersonen har deltatt aktivt i gruppen, og viste til uttalelse i Ot. prp. nr. 62 (2002-2003) s. 94 der det er uttalt at "[o]gså personer som har sporadisk kontakt med gruppen vil rammes av bestemmelsen når de begår straffbare handlinger i regi av dette nettverket".

Når det gjaldt straffutmålingen påpekte retten at strl. § 60 a gir *adgang* til å skjerpe straffen for organisert kriminalitet. Retten la imidlertid til grunn at denne adgangen bør benyttes overfor tiltalte nr. 1 og 2, og at dette bør gi et reelt utslag i straffutmålingen. Den tredje tiltalte var en mer perifer aktør i den organiserte prostitusjonsvirksomheten, men også for han ville dette være et skjerpende moment.

Hallikvirksomhet etter strl. § 202, 1. ledd kan straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år. I denne saken ble tiltalte nr. 1 dømt til fengsel i 2 år, tiltalte nr. 2 til fengsel i 1 år og 3 måneder, mens den tredje tiltalte ble dømt til 120 dagers fengsel, hvorav 30 dager ubetinget. Som vi ser ligger straffen også i denne saken langt under den øvre strafferamme for slike handlinger. Påtalemyndigheten har anket dommen.

3.2.4 Reelle hensyn

Reelle hensyn er blitt omtalt som vurderinger av resultatets godhet.³⁷ Det kan være både vurderinger av resultatets godhet i det enkelte tilfelle og vurderinger av en generell regel. Resultatets "godhet" kan blant annet innebære at vi anser utfallet for å ha de ønskelige virkninger. Reelle hensyn er også blitt beskrevet som verdier det kan eller skal legges vekt på for å komme frem til et godt tolkningsresultat.³⁸ Reelle hensyn kan med andre ord sies å være vurderinger av hva som er rettferdig, rimelig, formålstjenlig osv.

De fleste straffebud er vagt utformet, slik at det vil kunne være relevant å legge vekt på reelle hensyn når grensen for det straffbare skal trekkes. Det er særlig to grupper av reelle hensyn som gjør seg gjeldende ved tolkning av straffebud; hensynet til handlingens straffverdighet og hensynet til prevensjon. Med handlingens straffverdighet siktes det først og fremst til graden av bebreidelse som kan rettes mot gjerningspersonen i forhold til den aktuelle straffbare handlingen.

³⁷ Eckhoff: Rettskildelære, 2000 s. 371

³⁸ Eskeland: Strafferett, 2000 s. 125-126

Hensynet til straffverdighet er påpekt flere ganger i forarbeidene til strl. § 60 a.³⁹ Det er blant annet uttalt at "[v]ed ellers like omstendigheter vil det normalt være mer straffverdig at lovbruddet er begått som ledd i organisert kriminalitet enn om det ikke er tilfelle". "Den økte straffverdigheten som gjennomgående er til stede i slike saker, bør etter departementets syn komme til uttrykk ved at strafferammen heves for lovbrudd som er begått som ledd i organisert kriminalitet". Dette kan tale for at hensynet til straffverdighet skal tillegges forholdsvis stor vekt ved tolkningen av begrepet "organisert kriminell gruppe". Straffverdigheten i den enkelte deltakers handling vil derfor være av stor betydning for hvorvidt denne deltakeren skal rammes av bestemmelsen.

Hensynet til prevensjon, da særlig allmennprevensjon, vil gjennomgående tillegges vekt ved tolkning av straffebestemmelser. Det er vanlig å si at straffens begrunnelse, både da straffeloven ble vedtatt og senere, er hensynet til individual- og allmennprevensjon.⁴⁰ Hensynet til allmennprevensjon må særlig gjelde ved tolkningen av strl. § 60 a om organisert kriminalitet. Bestemmelsen er som nevnt et resultat av ønsket om å bekjempe organisert kriminalitet og kriminelle nettverk. Dette taler for at det må slås hardt ned på slik virksomhet. Strl. § 60 a skjerper som nevnt straffen for organisert kriminalitet og skal dermed virke avskrekkende på andre kriminelle grupper. Hensynet til allmennprevensjon må derfor tillegges betydelig vekt ved vurderingen av om bestemmelsen kommer til anvendelse, med andre ord om det foreligger en "organisert kriminell gruppe".

I den såkalte "Norgespakkesaken" uttalte retten at "[d]et må sendes et signal til folk flest om at det reageres strengt mot slike handlinger". Også i den såkalte "Traffickingsaken" uttalte retten: "Av allmennpreventive grunner må det straffes strengt". Et høyt straffenivå skal med andre ord virke allmennpreventivt. Dersom begrepet "organisert kriminell gruppe" tolkes svært snevert, vil hensynet til allmennprevensjon få mindre gjennomslagskraft.

I slike vurderinger vil formålsbetraktninger også kunne være et moment av betydning. Formålsbetraktninger retter oppmerksomheten mot de ønskede virkninger av det tiltak

³⁹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 38

⁴⁰ Eskeland: Strafferett, 2000 s. 46

som vurderes. Når det gjelder strl. § 60 a fremstår formålet som rimelig klart. Det fremgår av forarbeidene⁴¹ at hovedformålet blant annet har vært å bidra til en mer effektiv bekjempelse av organisert kriminalitet. Formålsbetraktningene vil i dette tilfellet være nært knyttet til vurderinger i forhold til både straffverdighet og prevensjon, og disse hensynene vil for saker om organisert kriminalitet trekke i samme retning.

Vi ser at også samfunnsmessige hensyn tillegges betydning i saker om organisert kriminalitet. Dette kan henge noe sammen med hensynet til allmennprevensjon. I forarbeidene til strl. § 60 a⁴² er det uttalt at "[f]remveksten av organisert kriminalitet stiller samfunnet overfor særlige utfordringer. Organisert kriminalitet utgjør generelt sett en større trussel mot samfunnet og den enkelte enn annen kriminalitet, og den kan være vanskeligere å bekjempe".

I den såkalte "Traffickingsaken"⁴³ finner vi også uttalelser om dette. "Det er spesielt skjerpene at forbrytelsene er gjort som ledd i organisert kriminalitet. Dette utgjør et særegent sterkt samfunnskadelig trusselbilde. Dette momentet må tillegges betydelig vekt".

3.2.5 Andre lands praksis

Henvisninger til utenlandsk rett kan både tjene som illustrasjonsmateriale og som argumenter for hvordan rettsspørsmål skal løses. Strl. § 60 a er en forholdsvis ny bestemmelse som kom inn i straffeloven blant annet på bakgrunn av Norges undertegning av FN-konvensjonen mot grenseoverskridende organisert kriminalitet. I tillegg opptrer organiserte kriminelle grupper på tvers av landegrensene, samt at lokale grupper har forbindelseslinjer til internasjonale nettverk. Det er gitt uttrykk for at "[d]ette er en utvikling som setter krav til likhet i lovgivning og et tettere internasjonalt samarbeid".⁴⁴ Dette er med andre ord et område med stort fokus også internasjonalt. Jeg vil derfor i denne sammenheng se på andre lands praksis både som illustrasjonsmateriale og som et argument for hvordan strl. § 60 a skal tolkes. Jeg vil

⁴¹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 5

⁴² Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 7

⁴³ Dom avsagt av Oslo tingrett 15. februar 2005

⁴⁴ NOU 1997:15 s. 25.

først og fremst se på Skandinavisk praksis, men også europeisk praksis, på bakgrunn av EU og politisamarbeidet, Europol.⁴⁵

På bakgrunn av forskjellige internasjonale initiativer for å bekjempe organisert kriminalitet, har mange land startet en prosess for å gjennomgå og eventuelt foreta nødvendige lovendringer i sin nasjonale lovgivning på området. Det varierer imidlertid hvor langt de forskjellige landene har kommet i denne prosessen.

Innenfor EU er det gjort flere tiltak for å bekjempe organisert kriminalitet. 21. desember 1998 vedtok Det Europeiske Råd en fellesaksjon mot organisert kriminalitet.

Fellesaksjonen inneholder blant annet en definisjon av begrepet kriminell organisasjon i art. 1. Det fremgår av Ot. prp. nr. 62 (2002-2003) s. 18 at departementet har tatt definisjonen i EUs fellesaksjon i betraktning ved innføringen av den norske bestemmelsen. Departementet uttalte i den forbindelse at "[d]en organiserte kriminalitets globale karakter gjør at ny norsk straffelovgivning langt på vei bør harmoniseres med lovgivning i bl. a. de andre nordiske landene".

I EUs fellesaksjon art. 1 er begrepet kriminell organisasjon definert slik:

"Within the meaning of this joint action, a criminal organisation shall mean a structured association, established over a period of time, of more than two persons, acting in concert with a view to committing offences which are punishable by deprivation of liberty or a detention order of a maximum of at least four years or a more serious penalty, whether such offences are an end in themselves or a means of obtaining material benefits and, where appropriate, of improperly influencing the operation of public authorities".

Ut fra ordlyden omfattes dermed svært forskjellige organisasjoner og grupper.

Vilkårene for at en sammenslutning skal anses som en kriminell organisasjon er for det første at den er strukturert og av en viss varighet. Det fremgår imidlertid ikke av ordlyden hvilke krav som stilles til struktur. Organisasjonen må likevel bestå av mer enn to personer som handler i forening med sikte på å begå straffbare handlinger som i medlemslandenes rett er belagt med fengsel i minst 4 år. Formålet med de straffbare handlingene er imidlertid uten betydning.

⁴⁵ EUs politienhet.

Vi ser her enkelte forskjeller i forhold til den norske utformingen av bestemmelsen i strl. § 60 a. I EUs fellesaksjon art. 1 stilles det kun krav om to personer som sammen har begått en straffbar handling, mens det i norsk rett er et minstekrav til tre personer. På den annen side omfattes kun straffbare handlinger som kan medføre fengsel i minst 4 år, mens den norske bestemmelsen omfatter forbrytelser med en strafferamme ned til 3 års fengsel. Den norske bestemmelsen omfatter dermed også handlinger med en noe mindre alvorlighetsgrad, og favner dermed videre. På den annen side favner bestemmelsen i EUs fellesaksjon videre når det gjelder kravet til antall personer i gruppen.

I svært mange rettssystemer åpnes det for å dømme til en strengere straff når en forbrytelse er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Selv om ikke alle landene har den samme bestemmelsen som strl. § 60 a, vil svært mange land ha regler om straffskjerpelse for organisert kriminalitet.

I Danmark finnes flere regler om straffskjerpelse. Det er imidlertid ingen tilsvarende bestemmelse som strl. § 60 a, og begrepet ”organisert kriminell gruppe” er derfor ikke definert i den danske straffeloven.

Den danske straffelov § 81⁴⁶ nevner ulike straffskjerpene momenter ved straffens fastsettelse. Denne bestemmelsen gir imidlertid kun adgang til å skjerpe straffen innenfor den ordinære strafferammen. Den danske straffeloven § 81 lyder: ”Det skal ved straffens fastsettelse i almindelighed indgå som skærpende omstændighed, [...] nr. 2) at gerningen er udført af flere i forening, nr. 3) at gerningen er særlig planlagt eller led i omfattende kriminalitet”.

Andre bestemmelser i den danske straffelov gir adgang til å skjerpe straffen utover den ordinære strafferammen dersom handlingen er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. ”Under særdeles skærpende omstændigheder kan straffen overstige den højeste for nogen af lovovertrædelserne foreskrevne straf med indtil det halve”, jf. den danske straffeloven § 88.

Det at forbrytelsen er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe vil kunne være et moment i grovhetsvurderingen og kan derfor tilsi at straffen skjerpes i

⁴⁶ Dansk straffelov; bekendtgørelse af straffeloven, LBK nr 960 af 21/09/2004

medhold av denne bestemmelsen. Bestemmelsen er generell og kan anvendes ved alle typer lovbrudd, men blir særlig brukt ved straffskjerpelse for grove narkotikaforbrytelser.⁴⁷

Når det gjelder straffskjerpelse for formuesforbrytelser har den danske straffeloven en særlig bestemmelse for dette. Ifølge den danske straffeloven § 286 kan straffen skjerpes blant annet når de aktuelle forbrytelser er ”af særlig grov beskaffenhed navnlig på grund af udførelsesmåden, eller fordi forbrydelsen er udført af flere i forening....”

I Sverige finner vi regler om organisert kriminalitet i Brottsbalken 29 kap 2 § 6 p.⁴⁸ Her heter det: ”Så som försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet skall, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskild betraktas [...] om brottet utgjorde ett led i en brottslig verksamhet som varit särskild noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll”. Bestemmelsen er imidlertid ikke blitt særlig benyttet i praksis.⁴⁹ I utredningen SOU 2000:88 diskuteres hvorvidt det skal innføres et straffansvar for deltakelse i organisasjoner som hovedsakelig driver kriminell virksomhet. I denne forbindelse finner vi en vurdering av hva begrepet organisert kriminalitet innebærer. Heller ikke i Sverige finnes det i utgangspunktet noen almann vedtatt definisjon av dette begrepet. Det fremgår her at svenske myndigheter har hatt store vanskligheter med å definere begrepet organisert kriminell gruppe.

⁴⁷ Kilde: Jan Krausen, Rigspolitiet, København (07.04.2005)

⁴⁸ Brottsbalken; svensk straffelov av 21. desember 1962

⁴⁹ Kilde: Malin Sjøstrand, Lunds Universitet (18.03.2005)

4 Betydning/ virkning av straffskjerpelse

4.1 Innledning

Strl. § 60 a forhøyer som nevnt maksimumsstraffen ved organisert kriminalitet. Det følger av 3. ledd at ”forhøyelse av maksimumsstraffen etter bestemmelsen her får anvendelse i forhold til lovbestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning, hvis ikke annet er bestemt”.

Med strafferammen for et lovbrudd forstås vanligvis den samlede straffetrussel som loven oppstiller.⁵⁰ Straffeloven opererer med syv ulike straffarter. Ofte siktes det først og fremst til lovens rammer for fengselsstraff når det henvises til lovens strafferammer. Dette vil også være tema for denne delen av avhandlingen. Med andre ord kan strafferammen defineres som intervallet mellom den korteste og lengste fengselsstraff som kan idømmes for en lovovertrødelse. Etter tradisjonell forståelse blir strafferammen imidlertid forstått som den lengste fengselsstraff som kan idømmes for en lovovertrødelse.

Ved siden av å være skranker for hvilken straff som kan idømmes av domstolene, har strafferammen både materiell og prosessuell betydning i en rekke sammenhenger. Straffeprosessloven bruker blant annet straffelovgivningens strafferammer som avgrensingskriterium for adgangen til å benytte en rekke tvangsmidler og etterforskningsmetoder. Videre har strafferammen betydning blant annet for påtalekompetansen, domstolens kompetanse, adgangen til å anvende rettsmidler og foreldelse. Det fremgår av forarbeidene til strl. § 60 a⁵¹ at departementet ikke har gått inn for å gjøre unntak for prosessuelle konsekvenser som straffskjerpelsesregelen måtte medføre. Det er nettopp disse konsekvensene av straffskjerpelse som danner grunnlaget for, og utgjør essensen i denne delen av avhandlingen.

⁵⁰ Jf. NOU 2002: 4 Ny straffelov s. 100

⁵¹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 52

Det er et gjennomgående trekk i straffelovgivningen at jo mer alvorlig et forhold er, jo videre er den ordinære strafferammen. Den økte staffverdigheten ved handlinger begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe medfører imidlertid at strafferammen utvides ytterligere. Dette medfører at flere tvangsmidler kan anvendes og andre prosessuelle krav får anvendelse.

Samtidig med innføringen av strl. § 60 a ble det også foretatt andre endringer i lovverket. Strl. § 17 inneholder generelle regler om strafferammen, og i 1. ledd bokstav a ble det føyd til en henvisning til strl. § 60 a. Endringen gjør unntak fra det som ellers ville ha fulgt av straffskjerpingsregelen i strl. § 60 a, og medfører at den alminnelige lengstestrafen i saker om organisert kriminalitet er fengsel inntil 20 år. Lengstestrafen er imidlertid fortsatt 21 år i de tilfeller hvor det er særlig bestemt i det enkelte straffebudet.

Strl. § 62 omhandler sammenstøt av forbrytelser, de såkalte konkurrenstilfeller. I slike saker heves både nedre og øvre ordinære strafferamme. I saker om organisert kriminalitet der det er begått mer enn en straffbar handling, oppstår spørsmålet om strl. § 62 og strl. § 60 a skal anvendes i tillegg til hverandre eller om de utelukker hverandre i forhold til samme handling?

Det kan anføres at strafferammene i noen tilfeller vil bli svært høye dersom de ved siden av strl. § 60 a også forhøyes som følge av konkurrens. Det følger imidlertid av forarbeidene til strl. § 60 a⁵² at bestemmelsene bør virke sammen, slik at strafferammen heves både på grunn av at handlingen er utøvet som ledd i virksomheten til en kriminell organisert gruppe og på grunn av konkurrens. Det er ansett uheldig dersom strafferammen i saker om organisert kriminalitet ikke heves på grunn av flere straffbare forhold. Samtidig er det uttrykt at dette trolig vil ha liten praktisk betydning da bestemmelsene hver for seg vanligvis vil gi vide nok rammer til å fastsette en passende straff.

Jeg vil i det følgende se på materielle og prosessuelle konsekvenser av straffskjerpingsregelen i strl. § 60 a.

⁵² Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 40, 51 og 52

4.2 Tvangsmidler

Under etterforskningen har påtalemyndigheten adgang til å iverksette visse tvangstiltak overfor mistenkte og overfor andre. Den mistenkte vil ofte få stilling som siktet ved et slikt inngrep. Bruk av tvangsmidler innebærer ikke noen straffereaksjon. Formålet med bruk av tvangsmidler er å lette gjennomføringen av etterforskningen, og en eventuell senere strafforfølgning. Tvangstiltak må derfor ikke opprettholdes lenger enn formålet tilsier. Dette følger også av forholdsmessighetsprinsippet i strpl. § 170a.⁵³ Bruk av tvangsmidler mot en person innebærer inngrep i personens rettigheter, og må etter legalitetsprinsippet ha hjemmel i lov. I tillegg til et hjemmelskrav, vil det ofte være krav til strafferammen i det straffebudet etterforskningen gjelder. For enkelte tvangsmidler er det kun et krav om frihetsstraff, mens andre setter krav til en bestemt strafferamme for og kunne anvendes. Jo mer alvorlig og inngripende et tvangstiltak er, desto høyere krav vil stilles til strafferammen. Inngrepet skal med andre ord stå i forhold til handlingens straffverdighet.⁵⁴

Flere av bestemmelsene som hjemler bruk av tvangsmidler bestemmer at forhøyelse av maksimumsstraffen ved gjentakelse eller sammenstøt av forbrytelser ikke kommer i betraktning, jf. blant annet strpl. § 200 a, 208 a og 216 a. Det er imidlertid ikke tatt inn en tilsvarende reservasjon når det gjelder forhøyelse av maksimumsstraffen som følge av at den straffbare handlingen er utøvet som ledd i virksomheten til en kriminell organisert gruppe, jf. strl. § 60 a. Det fremgår av forarbeidene til strl. § 60 a⁵⁵ at bakgrunnen for dette er den økte straffverdigheten som gjør seg gjeldende for denne type handlinger. Slike handlinger bør ikke bare føre med seg strengere straffereaksjoner, men også medføre at det kan tas i bruk etterforskningsmetoder som er beregnet på handlinger av en slik alvorlighetsgrad.

Organisert kriminalitet kjennetegnes blant annet ved at det er lukkede miljøer der organisasjonen er oppbygd slik at forbindelsen mellom ledelsen og de ytre ledd er skjult, og hvor en del av organisasjonen driver lovlig virksomhet hvor det kriminelle utbyttet kan investeres og hvitvaskes. Slik kriminalitet er derfor vanskelig å avdekke. I

⁵³ Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr 25

⁵⁴ Mer om dette under pkt. 3.2.4

⁵⁵ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 41

tillegg gjør utstrakt bruk av vold og trusler at vitner svært sjelden vil bistå politiet under etterforskningen.

Det kan i denne sammenheng vises til tingrettens uttalelser i den såkalte ”Traffickingsaken”, avsagt 15. februar 2005 av Oslo tingrett. Strl. § 60 a gjaldt imidlertid ikke på det tidspunktet forbrytelsene i denne saken ble begått. At forbrytelsene var begått som ledd i organisert kriminalitet var likevel et moment som ble tillagt selvstendig betydning. Om bevisvurderingen i saken har retten særlige bemerkninger i forhold til organisert kriminelt miljø. Retten uttaler at ”[d]e fornærmede i saken har forklart seg om flere av de tiltalte som om de tilhørte et organisert kriminelt miljø. Dette har etter rettens mening betydning for vurderingen av troverdigheten til de fornærmede og de tiltalte. Organiseringen av de kriminelle handlingene har skapt stor frykt og avmakt hos de fornærmede, og de tiltaltes forklaringer er etter rettens vurderinger tidvis preget av frykt for de andre medlemmene i virksomheten”.

Dette viser at medlemmer av organiserte kriminelle grupper er lojale mot fellesskapet og ikke våger angi hverandre. Gjengmedlemmer vil også ofte nekte å avgi forklaring for politiet. I tillegg vil sjelden vitner stå frem mot slike grupper, da frykten for hevnaksjoner er stor. En utvidet adgang til å benytte tvangsmidler og ekstraordinære etterforskningsmetoder vil derfor kunne være et middel til å gjøre etterforskningen av slik kriminalitet enklere.

Det fremgår av forarbeidene til strl. § 60 a⁵⁶ at ønsket om å utvide bruken av etterforskningsmetodene ikke fremstår som noen hovedbegrunnelse for straffskjerpingsregelen. Den bærende begrunnelsen er behovet for å skjerpe straffen. Det uttales imidlertid at en utvidet adgang til å anvende ekstraordinære etterforskningsmetoder både er forsvarlig og hensiktsmessig.

4.2.1 Pågripelse og varetekt

Vilkårene for pågripelse og varetekt er de samme, og er oppstilt i strpl. §§ 171-174, jf. § 184(2). De materielle grunnvilkårene for pågripelse og fengsling fremgår av strpl. § 171, jf. § 184(2). Det må foreligge skjellig grunn til mistanke om at vedkommende er

⁵⁶ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 50

skyldig i én eller flere handlinger som kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder. I tillegg til grunnvilkårene oppstilles visse tilleggsvilkår.

Det fremgår av strl. § 60 a, 2. ledd at bestemmelsen bare kommer til anvendelse i de tilfeller der en organisert kriminell gruppe har som et hovedformål å begå handlinger som kan straffes med fengsel i minst 3 år. Det vil derfor alltid være adgang til å foreta pågripelse og varetektsfengsling i saker om organisert kriminalitet der strl. § 60 a kommer til anvendelse.

Gjelder etterforskningen svært alvorlige lovbrudd, kan mistenkte pågripes og fengsles i medhold av strpl. § 172 selv om vilkårene i strpl. § 171 ikke er oppfylt. Dette er såkalt ”rettshåndhevelsesarrest”. Det er imidlertid et vilkår at den straffbare handlingen etterforskningen gjelder kan medføre straff av fengsel i 10 år eller mer. I tillegg til kravet til strafferamme må det foreligge tilståelse eller andre forhold som i særlig grad styrker mistanken.

Det fremgår av strpl. § 172 inf. at forhøyelse av maksimumsstraffen på grunn av gjentakelse eller sammenstøt av forbrytelser ikke kommer i betraktning. Straffskjerpelse i medhold av strl. § 60 a skal imidlertid vektlegges. Adgangen til pågripelse og fengsling i medhold av strpl. § 172 vil derfor i utgangspunktet utvides i saker der strl. § 60 a kommer til anvendelse, sett i forhold til strafferammekravet. På den annen side vil det i saker om organisert kriminalitet svært sjelden foreligge tilståelse om deltakelse i en organisert kriminell gruppe. Pågripelse og varetekt i medhold av strpl. § 172 vil derfor svært sjelden være anvendelig i slike saker.

Det kan imidlertid være situasjoner der det foreligger andre forhold som i særlig grad styrker mistanken. Varetektsfengsling på dette grunnlaget vil være særlig aktuelt der det foreligger en fellende 1. instansdom, og der saken er anket inn for lagmannsretten. Adgangen til varetektsfengsling i slike tilfeller vil utvides i saker om organisert kriminalitet der strl. § 60 a forhøyer strafferammen.

4.2.2 Ransaking

Ransaking foretas i etterforskningsøyemed, som regel for å foreta en pågripelse, for å foreta et beslag eller for å finne bevis. Ransaking er med andre ord en særlig grundig gjennomgang av noe, og innebærer inngrep i privatlivets fred, jf. EMK art. 8.

Etter straffeprosessloven kan ransaking foretas enten innendørs, utendørs eller mot person. Ransaking kan iverksettes både overfor mistenkte og overfor andre.

Innendørs ransaking overfor mistenkte og overfor andre (strpl. § 192), samt ransaking av offentlige lokaler (strpl. § 193) kan foretas uten at det stilles krav til strafferammen i det straffebudet etterforskningen gjelder.

Heller ikke for bruk av utendørs ransaking (strpl. § 202) under etterforskningen stilles det krav til strafferammen. Adgangen til slik ransaking vil ikke påvirkes av at strafferammen forhøyes på bakgrunn av at handlingen er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe.

Strpl. § 194 gir hjemmel for å iverksette såkalt razzia. Razzia innebærer ransaking av alle boliger og lignende i et bestemt område dersom det er grunn til å tro at siktede kan pågripes eller bevis finnes et sted i dette området. For å iverksette razzia er det imidlertid et krav til strafferammen i det straffebudet som antas overtrådt. Det må dreie seg om en straffbar handling som kan medføre fengsel i minst 8 år. Ved straffbare handlinger begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe vil adgangen til razzia derfor utvides, og vil kunne anvendes ved forbrytelser som i utgangspunktet kan medføre fengsel i 4 år.

Adgangen til personlig ransaking er hjemlet i strpl. § 195. For ransaking av mistenkte kreves det kun at mistanken gjelder en straffbar handling som kan medføre frihetsstraff, jf. strpl. § 195, 1. ledd. I 2. ledd gis det adgang til å ransake person som ikke er mistenkt i saken. Dette er en etterforskningsmetode av mer inngripende karakter, og det må derfor være mistanke om straffbar handling som kan medføre mer enn 6 måneders fengsel. Strl. § 60 a kommer, som nevnt, til anvendelse i mer alvorlige saker.

Ransaking av mistenkte og av person som ikke er mistenkt i saken vil derfor alltid kunne foretas i saker om organisert kriminalitet.

I en del saker kan det være behov for at politiet foretar ransaking uten at den det gjelder blir underrettet. Strpl. § 200 a gir hjemmel for slik ransaking. Hemmelig ransaking er en inngripende etterforskningsmetode og innebærer en betydelig krenkelse av privatlivets fred. Slike etterforskningsmetoder må derfor reserveres for svært alvorlig kriminalitet, og etterforskningen må derfor gjelde en straffbar handling som kan medføre straff av fengsel i 10 år eller mer. I saker om organisert kriminalitet der strl. § 60 a kommer til anvendelse, vil imidlertid hemmelig ransaking kunne anvendes ved straffbare handlinger som i utgangspunktet har en øvre strafferamme på 5 års fengsel.

4.2.3 Skjult fjernsynsovervåkning og teknisk sporing

Med skjult fjernsynsovervåkning menes varig eller regelmessig gjentatt personovervåkning ved hjelp av fjernbetjent eller automatisk fjernsynskamera.⁵⁷ Det følger av personopplysningsloven § 40 at fjernsynsovervåkning på offentlig sted skal varsles ved skilting eller på annen måte gjøre det klart at stedet blir overvåket. Med hjemmel i strpl. § 202 a kan imidlertid politiet iverksette skjult fjernsynsovervåkning når dette vil være av vesentlig betydning for etterforskningen. Skjult fjernsynsovervåkning kan bare benyttes i saker der det er mistanke om en straffbar handling som kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder. Skjult fjernsynsovervåkning kan derfor alltid benyttes under etterforskning av saker om organisert kriminalitet der strl. § 60 a får anvendelse.

Adgangen til teknisk sporing reguleres av strpl. §§ 202 b og 202 c. Disse bestemmelsene er forholdsvis nye, og ble tilføyd ved lov nr. 82/ 1999. Tidligere ble bruk av teknisk sporing under etterforskningen regulert av instruks fra riksadvokaten av 30. januar 1990.

Teknisk sporing innebærer at politiet plasserer elektronisk peileutstyr på et objekt for å lokalisere hvor objektet befinner seg.⁵⁸ I organiserte kriminelle miljøer er sikkerhetsbevisstheten i dag svært høy, og slike miljøer er derfor vanskelig å etterforske. Metoden er ment å være forbeholdt alvorlig kriminalitet, og det er derfor satt en strafferammebegrensning. Teknisk sporing kan anvendes når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som etter loven kan medføre straff av fengsel i 5 år eller mer, jf. strpl. § 202 b. Teknisk sporing kan alltid anvendes ved etterforskning av saker om organisert kriminalitet, da strl. § 60 a i alle tilfeller vil kunne medføre høyere straff enn fengsel i 5 år.

Strpl. § 202 c gir hjemmel for teknisk sporing av mer inngripende karakter overfor den mistenkte, og setter derfor som vilkår at etterforskningen gjelder en straffbar handling som kan medføre fengsel i 10 år eller mer. I tillegg er det gitt særlig adgang til teknisk sporing i saker om strl. § 162 c som forbyr det å inngå forbund med noen om å begå en

⁵⁷ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m.v. (etterforskningsmetoder m.v.) s. 120

⁵⁸ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s. 115

straffbar handling som ledd i virksomheten til en kriminell organisert gruppe. Det er derfor uttrykkelig gitt utvidet adgang til bruk av teknisk sporing ved etterforskning av organisert kriminalitet. I tillegg vil det, på bakgrunn av økt strafferamme, være en utvidet adgang ved etterforskning av saker der strl. § 60 a kommer til anvendelse.

4.2.4 Beslag og utleveringspålegg

Med hjemmel i strpl. § 203 kan det tas beslag i ting som kan tjene som bevis i en sak, inntil rettskraftig dom i saken foreligger. Bruk av dette tvangsmiddelet gjør dermed inngrep i eiendomsretten, jf. EMK P1 art. 1. Beslag av ting som antas å ha betydning for saken, kan tas både hos siktede og andre uten at dette stiller krav til strafferammen i straffebudet.

I enkelte tilfeller kan underretning om beslaget til den som mistenkes for en straffbar handling eller andre utsettes dersom dette er strengt nødvendig for etterforskningen, jf. strpl. § 208 a. Her er det imidlertid et krav om at den straffbare handlingen kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder. Det fremgår av bestemmelsen at forhøyelse av maksimumsstraffen ved gjentakelse eller sammenstøt av forbrytelser eller forseelser ikke kommer i betraktning. Strl. § 60 a er imidlertid ikke nevnt i denne sammenheng. Utsatt underretning om beslag kan likevel alltid benyttes under etterforskning av saker om organisert kriminalitet der strl. § 60 a får anvendelse.

Videre kan den som har noe i sin besittelse som antas å ha betydning som bevis, bli pålagt å utlevere dette såfremt personen har vitneplikt i saken, jf. strpl. § 210.

Utleveringspålegg er bare nødvendig å gi dersom man ikke vet hvor det som skal beslaglegges finnes. Underretning om utleveringspålegget kan utsettes dersom det er strengt nødvendig for etterforskningen i saken at underretning ikke gis, og dersom det dreier seg om en straffbar handling som kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder, jf. strpl. § 210 a.

Strpl. § 210 b gir retten adgang til ved kjennelse å pålegge den som i fremtiden vil få besittelse av en ting som antas å ha betydning som bevis, å utlevere tingen til politiet straks den mottas. Dette er imidlertid et inngripende tiltak og kan derfor bare anvendes ved straffbare handlinger av mer alvorlig karakter. Handlingen må medføre straff av fengsel i 5 år eller mer. Som tidligere nevnt, vil saker om organisert kriminalitet der strl.

§ 60 a får anvendelse, i alle tilfeller kunne medføre fengsel i 5 år. Slike tvangstiltak som her er omtalt vil derfor alltid kunne benyttes i saker om organisert kriminalitet.

4.2.5 Avlytting og annen kontroll av kommunikasjonsanlegg

Det er i utgangspunktet straffbart hemmelig å avlytte eller ta opp telefonsamtaler som man selv ikke deltar i, jf. strl. § 145 a. Bestemmelsen gjelder også for politiet under etterforskningen dersom de ikke har særlig hjemmel for å foreta telefonkontroll. Slik hjemmel finnes i strpl. kap. 16 a. Bakgrunnen for at det åpnes for slike etterforskningsmetoder er særlig behovet for å kunne etterforske organiserte kriminelle miljøer. Telefonavlytting gjør det lettere å nå høyere opp i hierarkiet i en organisert kriminell gruppe. Andre etterforskningsmetoder som spaning og infiltrasjon er vanskelig siden disse miljøene er lukkede.

For å sikre at telefonavlytting bare kan skje ved alvorlig kriminalitet, settes en strafferammebegrensning. Det følger av strpl. § 216 a at retten kan gi politiet tillatelse til å foreta kommunikasjonsavlytting når noen med skjellig grunn kan mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som kan medføre straff av fengsel i 10 år eller mer. Bestemmelsen har imidlertid en reservasjon mot forhøyelse av maksimumsstraffen ved gjentakelse og sammenstøt av forbrytelser. Dette vil derfor ikke komme i betraktning ved avgjørelsen av om telefontavlytting kan anvendes i etterforskningen. Det er på den annen side ikke tatt inn noen reservasjon mot straffskjerpelse på bakgrunn av organisert kriminalitet. Adgangen til telefonavlytting vil derfor i stor grad utvides i tilfeller der strl. § 60 a kommer til anvendelse. Telefonavlytting vil være anvendelig ved straffbare handlinger med en øvre strafferamme ned til 5 års fengsel dersom de er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe.

Dom fra Asker og Bærum tingrett avsagt 19. april 2004⁵⁹ gjaldt blant annet innførsel av et større narkotikaparti. Det var blant annet tatt ut tiltale etter strl. § 162, 1. ledd, jf. 3. ledd, der strafferammen er fengsel fra 3 til 15 år når overtredelsen gjelder et ”meget betydelig kvantum”. I saken var det også tatt ut tiltale etter strl. § 60 a, slik at strafferammen ville skjerpes med 5 år. I denne sammenheng uttaler retten at ”[s]aken for fem av de tiltalte er særlig alvorlig idet retten har funnet at strl. § 60 a om organisert

⁵⁹ Behandlet under punkt. 3.2.3.1

kriminalitet kommer til anvendelse. Strafferammen for disse økes således til fengsel i 20 år”. Dette gjaldt som nevnt en narkotikasak, og under etterforskning av handlinger som rammes av strl. § 162 er politiet gitt særlig adgang til å foreta kommunikasjonskontroll, jf. strpl. § 216 a, 1. ledd, bokstav b). I tillegg ville politiet hatt slik adgang på bakgrunn av den høye strafferammen for narkotikaforbrytelser som gjelder et meget betydelig kvantum. Politiet anvendte dermed kommunikasjonskontroll under etterforskningen og i forhold til dette uttale retten at ”uten bruk av kommunikasjonskontroll og effektiv spaningsvirksomhet med kompetente politienheter ville saken og dens omfang vanskelig blitt avdekket”.

Under etterforskningen av en ”prostitujsjonsliga” i Bergen nylig, ble telefonene til prostituerte kvinner som hadde annonsert etter kunder avlyttet av politiet.⁶⁰ Formålet med telefonavlyttingen var at politiet ville komme bakmennene til livs. I denne saken fra Bergen mente politiet at den virksomheten de var på sporet av kunne defineres som menneskehandel. Etter strl. § 224, 4. ledd kan grov menneskehandel straffes med fengsel inntil 10 år. Kommunikasjonsavlytting krever, som nevnt, at etterforskningen dreier seg om et straffbart forhold som kan medføre fengsel i 10 år eller mer. Dermed hadde politiet hjemmel til å foreta telefonavlytting. Dersom strl. § 224, 4. ledd ikke hadde vært anvendelig, ville telefonavlytting ikke kunne vært benyttet under etterforskningen. Dette hadde gjort etterforskningen og ”jakten” på bakmennene vanskeligere. Alternativet ville da vært å benytte strl. § 202 om hallikvirksomhet, som har en strafferamme på fengsel inntil 5 år og som ville utelukke telefonavlytting. Dersom det var snakk om organisert hallikvirksomheten, ville imidlertid strl. § 60 a kunne få anvendelse. Da ville også telefonavlytting kunne benyttes under etterforskningen. Dette viser strafferammenes betydning for etterforskningen av organisert kriminalitet.

Etter strpl. § 216 b kan politiet gis tillatelse til å foreta annen kontroll av kommunikasjonsanlegg når noen med skjellig grunn kan mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som kan medføre straff av fengsel i 5 år eller mer. Slik etterforskning vil dermed alltid kunne foretas i saker der strl. § 60 a får anvendelse.

⁶⁰ Prostitujsjonskontroll mellom det globale og det lokale, May-Len Skilbrei.

4.3 Påtalekompetanse

Påtalekompetansen beror til en viss grad på strafferammen i det aktuelle straffebudet. Det følger av strpl. § 63 at domstolene bare trer i virksomhet etter begjæring fra en påtaleberettiget. Hovedregelen er at politiet har påtalekompetanse i forseelsessaker, mens statsadvokaten har påtalekompetanse i forbrytelsessaker, jf. strpl. §§ 66 og 67. Politiet er i tillegg delegert påtalekompetanse i mange forbrytelsessaker med høyere strafferamme, jf. § 67, 2.ledd, jf. påt.instr. § 22-2, 2.ledd, og foreleggskompetanse i forbrytelsessaker hvor strafferammen ikke overstiger ett år, jf. strpl. § 67, 3.ledd jf. påt.instr. § 20-3, 2. ledd. Når det gjelder forbrytelser med strafferamme på 21 års fengsel ligger påtalekompetansen som hovedregel hos riksadvokaten, jf. strpl. § 65 nr. 1.

Spørsmålet om hvorvidt en handling skal betraktes som grov eller ikke hører til skyldspørsmålet. Tilsvarende er det dersom straffebudet forhøyer strafferammen ved bestemte skjerpene omstendigheter. Det fremgår av forarbeidene til strl. § 60 a⁶¹ at straffskjerpelsesregelen i strl. § 60 a må forstås på samme måte.

Straffskjerpelsesregelens betydning for påtalekompetansen vil dermed medføre at påtalekompetansen i den enkelte sak vil bero på hvorvidt det nedlegges påstand om at den straffbare handlingen er utøvet som ledd i virksomheten til en kriminell organisert gruppe.

Som eksempel kan nevnes strl. § 182 om dokumentfalsk, der politiet er delegert påtalekompetanse, jf. strpl. § 67, jf. påt.instr. § 22-2, 2. ledd. Dersom saken i tillegg gjelder "et indenlandsk eller utenlandsk offentlig Dokument" er straffen bøter eller fengsel inntil 4 år. Er forbrytelsen begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, slik at strl. § 60 a får anvendelse, vil den øvre strafferammen bli bøter eller fengsel inntil 8 år. Da det ikke er gjort unntak for de prosessuelle konsekvensene av strl. § 60 a i slike tilfeller, må det antas at påtalekompetansen da vil ligge hos statsadvokaten.⁶²

⁶¹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 42

⁶² Kilde: Roar Østby, Riksadvokatembetet (07.04.2005)

4.4 Domstolens sammensetning, kompetanse og saksbehandling

Ved hovedforhandling for tingrett følger utgangspunktet av strpl. § 276, 1. ledd, når det gjelder domstolens sammensetning. Retten settes med en fagdommer og to meddommere. Tidligere fremgikk det av 2. ledd at under visse forutsetninger kunne retten utvides til to fagdommere og tre meddommere når saken gjaldt en forbrytelse som etter loven medførte fengsel i mer enn 6 år. Ved en lovendring er kravet til strafferamme tatt bort, og retten kan nå utvides i saker som er særlig omfattende eller hvor andre særlige grunner foreligger. Saker om organisert kriminalitet vil normalt være omfattende og av alvorlig karakter med flere personer innblandet. Det må derfor antas at adgangen til utvidelse av retten vil være aktuelt i slike saker.

Ved ankeforhandling får også strafferammen betydning for rettens sammensetning. Når det gjelder anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet for handlinger som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, skal lagmannsretten som utgangspunkt settes med lagrette, jf. strpl. § 352. Her er det imidlertid gjort unntak for straffskjerpelse, i motsetning til de andre tilfellene det er redegjort for. Det følger av 3. ledd at forhøyelse av maksimumsstraffen på grunn av gjentakelse, sammenstøt av forbrytelser eller anvendelsen av strl. § 60 a eller strl. § 232 ikke kommer i betraktning. Dersom strafferammen for en straffbar handling skjerpes på bakgrunn av at handlingen er begått organisert, medfører dette ikke at saken skal behandles med lagrette. Bakgrunnen for dette følger av forarbeidene til strl. § 60 a.⁶³ Det fremgår her at det anses uheldig dersom straffskjerpingsregelen skal føre til at det i mange saker om organisert kriminalitet vil bli nødvendig med lagrette, da lang saksbehandlingstid er et problem i straffesaker.

I forhold til avgjørelses- og domskompetanse kan tingretten i enkelte tilfeller pådømme saker uten tiltalebeslutning og hovedforhandling. Dette er såkalt tilståelsesdom, jf. strpl. § 248. I slike tilfeller vil det imidlertid foreligge en siktelse. Et vilkår for slik behandling er at den aktuelle straffbare handlingen ikke kan medføre fengsel i mer enn 10 år. I tillegg er det et vilkår at siktede har gitt en uforbeholden tilståelse. Dette vil svært sjelden være aktuelt i saker om organisert kriminalitet, der det gjerne er et større nettverk av personer inkludert som sjelden tilstår at forbrytelsen er begått som ledd i

⁶³ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 52

virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Som eksempel på dette kan nevnes den såkalte "Hells Angels"-saken. Her hadde to av de tiltalte erkjent straffeskyld for narkotikainnførsel, mens ingen av de tiltalte erkjente å ha deltatt i en organisert kriminell gruppe.

Saker som gjelder forbrytelse med en strafferamme på over 6 års fengsel kan ikke settes med dommerfullmektig, jf. strpl. § 276, 4. ledd.

Når det gjelder saksbehandling følger det av strpl. § 76, 3. ledd at saker ved tingrett og lagmannsrett som gjelder forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, under hoved- og ankeforhandling skal føres av en statsadvokat. Også her er det tatt inn en begrensning i forhold til gjentakelse, sammenstøt av forbrytelser og anvendelse av strl. § 232. Forhøyelse av maksimumsstraffen på grunnlag av de nevnte tilfellene kommer ikke i betraktning i forhold til saksbehandlingsregelen i 3. ledd. Strl. § 60 a er imidlertid ikke nevnt i denne oppregningen. Dette innebærer at saker om organisert kriminalitet der strl. § 60 a får anvendelse alltid skal prosederes av en statsadvokat, da strl. § 60 a først kommer til anvendelse på straffbare handlinger som kan medføre 3 års fengsel.

4.5 Rettsmidler

Strafferammen får i enkelte tilfeller betydning for adgangen til å anke. Det følger av strpl. § 321, 3. ledd at anker som angår forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, som hovedregel ikke kan nektes fremmet. Loven åpner for at anken kan nektes i de tilfeller hvor den gjelder spørsmål av mindre betydning eller at det ellers ikke er grunn til at anken blir prøvd. Forhøyelse av maksimumsstraffen på grunn av gjentakelse, sammenstøt av forbrytelser eller anvendelsen av strl. § 232 kommer heller ikke her i betraktning. Som det fremgår av forarbeidene til strl. § 60a⁶⁴ er det ikke ment å gjøre unntak for prosessuelle konsekvenser av straffeskjerpingsregelen, og adgangen til ny behandling i saker om organisert kriminalitet vil derfor utvides på bakgrunn av straffskjerpelse i medhold av strl. § 60 a.

⁶⁴ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 52

4.6 Foreldelse

Straffeloven har regler om foreldelse i kapittel 6. Foreldelse er en såkalt straffopphørsgrunn. Det innebærer at hvis det foreligger en straffopphørsgrunn *skal* tiltalte frifinnes. I strl. § 66 heter det at ”en handling er ikke lenger straffbar når foreldelse er inntrådt etter reglene i §§ 67-69.” Foreldelsesfristen reguleres med utgangspunkt i strafferammen, jf. strl. § 67. Det fremgår her at foreldelsesfristens lengde øker med den øvre strafferammen i det aktuelle straffebudet. Hovedprinsippet i bestemmelsen er at foreldelsesfristen og den lengste fengselsstraffen som kan idømmes for en handling er omtrent like lange. Straffskjerpelse i medhold av strl. § 60 a vil derfor innebære at foreldelsesfristens lengde øker.

Foreldelsesfristen begynner som hovedregel å løpe fra det tidspunktet den straffbare handlingen opphørte, jf. strl. § 68, 1. ledd.

Organisert kriminalitet vil ofte foregå over et lengre tidsrom, og bestå av flere kriminelle handlinger. Spørsmålet blir derfor når foreldelsesfristen skal løpe for denne type kriminalitet?

Det er antatt i juridisk teori⁶⁵ at seksuell omgang mellom nært beslektede som foregår over mange år, som regel vil bli ansett som ett straffbart forhold. I slike tilfeller vil den siste handlingen være utgangspunktet for beregningen av foreldelsesfristen. Det samme vil kunne gjelde i forhold til organisert kriminalitet dersom samme type kriminelle handling er begått mot samme person gjentatte ganger. Som eksempel kan nevnes gjentatte organiserte tyverier mot samme person. Det vil imidlertid bero på en konkret vurdering hvorvidt noe skal anses som ett eller flere straffbare forhold. Et moment i denne vurderingen er blant annet om det er flere fornærmede. Dersom det gjelder forskjellige personer eller forskjellige typer straffbare handlinger vil det imidlertid løpe en foreldelsesfrist for det enkelte forhold, der fristen vil løpe fra den aktuelle handlingen ble begått.

Som eksempel kan nevnes den såkalte ”Norgespakkesaken”.⁶⁶ Her var 11 vietnamesere tiltalt for grove tyverier fra et stort antall butikker på Østlandet. I denne saken ville det

⁶⁵ Eskeland, Strafferett, 2000 s. 339

⁶⁶ Behandlet under pkt. 3.2.3.3

løpe en foreldelsesfrist for hvert enkelt tilfelle. Situasjonen ville kanskje vært annerledes dersom alle tyveriene var begått mot samme butikk.

4.7 Utvidet inndragning

Det følger av strl. § 34 at utbytte av en straffbar handling skal inndras. Dette innebærer at domfelte eller andre blir dømt til å gi fra seg økonomiske verdier i form av penger, gjenstander, fast eiendom, fordringer og rettigheter. Inndragning er formelt sett ikke å anse som straff, etter en lovendring i 1973. Inndragning etter strl. § 34 er obligatorisk, med mindre retten finner at det er ”klart urimelig”, jf. strl. § 34, 1. ledd, 2. punktum. I saker som gjelder organisert kriminalitet vil imidlertid allmenne hensyn stå sterkt slik at unntaksregelen sjelden får anvendelse.

Strl. § 34 a gir hjemmel for utvidet inndragning. Dette innebærer inndragning av formuesgoder som tilhører gjerningspersonen, selv om de ikke skriver seg fra den handlingen han dømmes for. Utvidet inndragning kan imidlertid ikke skje dersom gjerningspersonen sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på lovlig måte. I motsetning til strl. § 34 forutsetter adgangen til utvidet inndragning at gjerningspersonen kan straffes. Inndragning etter denne bestemmelsen er fakultativ. Det vil bero på rettens skjønn å avgjøre om, og i hvilken utstrekning utvidet inndragning skal finne sted.

Utvidet inndragning stiller imidlertid krav til strafferammen for den aktuelle handlingen. Det oppstilles to alternativer. Lovovertrederen må ha foretatt én eller flere straffbare handlinger som samlet kan medføre straff av fengsel i 6 år eller mer, eller lovovertrederen har foretatt minst én straffbar handling som kan medføre straff av fengsel i 2 år eller mer, og i de siste 5 år før handlingen ble begått, er ilagt straff for en handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte. I tillegg til strafferammekravet er det et vilkår at saken gjelder en straffbar handling som kan gi ”betydelig utbytte”. I saker om organisert kriminalitet er det regelmessig tale om store utbytter, helst i form av penger, og det vil oppstå behov for hvitvasking. Bruk av strl. § 60 a vil derfor øke adgangen til utvidet inndragning i slike saker.

4.8 Straffereaksjoner

Strl. §§ 15-16 regner opp de reaksjonene som formelt er straff. De kan i utgangspunktet anvendes i forhold til alle straffbare handlinger, enten straffebudet står i straffeloven eller i spesiallovgivningen. Straffeloven skiller mellom de ”alminnelige straffer”, jf. strl. § 15, og ”tilleggsstraffer”, jf. strl. § 16. De alminnelige straffer er fengsel, forvaring, hefte, samfunnsstraff, bøter og rettighetstap i medhold av strl. § 29. Tilleggsstraffer er rettighetstap etter strl. §§ 30-31 og oppholdsforbud.

Det gjelder imidlertid visse begrensninger for når enkelte straffereaksjoner kan anvendes. I saker som gjelder svært alvorlig kriminalitet vil enkelte av reaksjonene ikke kunne idømmes, og det er derfor satt et krav til strafferammen. Det fremgår av strl. § 28 a at samfunnsstraff bare kan idømmes for handlinger som kan medføre straff av fengsel inntil 6 år. I tillegg er det et krav at lovovertrederen samtykker og at hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet. Saker som gjelder organisert kriminalitet med skjerpet straff i medhold av strl. § 60 a vil alltid få en strafferamme på minst 6 års fengsel, da strl. § 60 a kun kommer til anvendelse i tilfeller hvor en organisert kriminell gruppe begår straffbare handlinger som kan medføre fengsel i minst 3 år. Strafferammen vil dermed sette en begrensning for å idømme samfunnsstraff for slik kriminalitet. I tillegg vil hensynet til straffverdighet og prevensjon tale mot reaksjon i frihet for denne type kriminalitet.

Av bestemmelsen fremgår det at forhøyelse av maksimumsstraffen ved gjentakelse eller sammenstøt av forbrytelser ikke kommer i betraktning. Det skal imidlertid ikke gjøres unntak fra den prosessuelle konsekvensen av straffskjerpelse i medhold av strl. § 60 a. Den forhøyede strafferammen skal tillegges vekt i forhold til adgangen til å idømme straffereaksjoner.

Det følger av strl. § 29 at den som kjennes skyldig i en straffbar handling kan idømmes rettighetstap når allmenne hensyn krever det. Det fremgår av strl. § 15, 3. ledd, 1. punktum at rettighetstap etter denne bestemmelsen kan idømmes ved siden av eller istedenfor annen straff. Det kan imidlertid ikke tre i stedet for annen straff når loven har fastsatt en frihetsstraff på minst 1 år for det straffbare forhold, jf. strl. § 15, 3. ledd, 2. punktum.

Saker om organisert kriminalitet med forhøyelse av strafferammen i medhold av strl. § 60 a vil ikke i noe tilfelle få en så lav strafferamme, rettighetstap vil derfor ikke være anvendelig for slik kriminalitet. Hensynet til straffverdighet vil også tilsi at rettighetstap ikke kan tre i stedet for annen straff i slike tilfeller. I saker om organisert kriminalitet som gjelder økonomiske forhold vil imidlertid rettighetstap etter strl. § 29 nr. 1, tap av offentlig stilling som den skyldige ved den straffbare handling har vist seg uskikket eller uverdigg til, være aktuelt og anvendelig ved siden av annen straff.

5 Avslutning

Påtalemyndigheten har den senere tid fulgt opp regjeringens fokus på bekjempelse av organisert kriminalitet, ved å ta ut tiltale etter strl. § 60 a i flere saker. I tillegg til de nevnte sakene under kapittel 3.2.3, ble det blant annet tatt ut tiltale etter bestemmelsen i rettssaken som fulgte etter ranet av DnB NORs lokaler på Jessheim.⁶⁷ I tillegg har bestemmelsen vært benyttet i saker om organiserte sprit- og narkotikaforbrytelser.⁶⁸

Det oppstår flere utfordringer ved anvendelsen av bestemmelsen.

Som det fremgår av avhandlingen er innholdet i begrepet ”organisert kriminell gruppe” vanskelig å avklare, særlig den nedre grensen for hva som skal omfattes. Hvilke grupper i Norge er å anse som kriminelle, og kan det egentlig bevises at noen har kriminalitet som et hovedformål?

Bruk av strl. § 60 a stiller derfor store krav til bevisførsel. Det nærmere innholdet i begrepet ”organisert kriminell gruppe” vil måtte overlates til rettspraksis å klarlegge. Selv om innholdet er vanskelig å fastlegge, gir bruk av bestemmelsen, i medhold av høyere strafferammer, økt adgang til etterforskningsmetoder og tvangsmidler som kan bidra til å lette etterforskningen av saker om organisert kriminalitet.

Det vil gjenstå å se hvilken betydning bestemmelsen i realiteten vil få for straffutmålingen.

En rapport fra 2004⁶⁹ viser at den organiserte kriminaliteten innenfor EU er i stadig utvikling. Det fremgår av rapporten at organiserte kriminelle grupper tradisjonelt hovedsakelig har hatt hver sine kriminalitetstyper. Nå synes det vanligere at gruppene har en bredere kriminalitetsportefølje og en videre geografisk spredning.

Denne trenden viser viktigheten av at slik kriminalitet blir møtt med strenge mottiltak.

⁶⁷ Tiltalebeslutning fra Oslo Statsadvokatembeter, 05.10.2004

⁶⁸ Kilde: Per Morten Skjetne, Trøndelag Statsadvokatembeter (11.04.2005)

⁶⁹ 2004 European Union Organised Crime Report s. 7

6 Litteraturliste

Bøker

Boe, Erik. *Innføring i juss*. Oslo. 1996

Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære*. 5. utg. ved Jan E. Helgesen. Oslo. 2000

Eskeland, Ståle. *Strafferett*. Oslo. 2000

Artikler, rapporter

Europol, 2004 *European Union Organised Crime Report*.

Larsson, Paul. *Organisert og økonomisk kriminalitet – myter og realiteter*. Paul Larsson og Trond Myklebust. Politihøgskolen, Oslo. 2004

Forarbeider

NOU 1997:15 Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet

NOU 2002:4 Ny straffelov

Ot.prp. nr. 79 (1988-1989) Om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.m. (skjerpete strafferammer for voldsforbrytelser, straff for innførsel av pornografi, styrking av domstolenes fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet, raskere behandling av straffesaker m m)

Ot.prp. nr. 74 (1996-1997) Om lov om endringer i lov 9. juni 1961 nr. 1 om skytevåpen og ammunisjon m.v.

Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m.v. (etterforskningsmetoder)

Ot.prp. nr. 40 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.v. (tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier m.v.)

Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.)

Innst. O. nr. 25 (1990-1991) Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven m.m. (hemmelig opptak av samtale og offentlig gjengivelse; fjernsynsovervåkning; uforsiktig omgang med skytevåpen; ulovlig innførsel, produksjon og omsetning av alkohol; falsk utrykningsmelding; skyldkravet ved heleri m.m.)

Innst. O. nr. 118 (2002-2003) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.)

Innst. S. nr. 9 (2002-2003) Innstilling fra forsvarskomiteen og justiskomiteen om samfunnssikkerhet – Veien til et mindre sårbart samfunn

Lovregister

Kongeriket Norges Grundlov av 17. mai 1814

Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10

Lov om skytevåpen og ammunisjon m.v. av 9. juni 1961 nr. 1

Lov om toll av 10. juni 1966 nr. 5

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25

Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) av 24. juni 1988 nr. 64

Lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. av 2. juni 1989 nr. 27

Lov om endringer i lov av 9. juni 1961 nr. 1 om skytevåpen og ammunisjon m.v. av 5. juni 1998 nr. 35

Lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m.v. (etterforskningsmetoder m.v.) av 3. desember 1999 nr. 82

Lov om endringer i straffeloven m.v. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff m.v.) av 4. juli 2003 nr. 78

Domsregister

Rt. 1998 s. 1673

Rt. 1999 s. 5

Borgarting lagmannsrett, 20.09.2004

Oslo tingrett, 30.06.2004

Oslo tingrett, 15.02.2005

Oslo tingrett, 24.02.2005

Trondheim tingrett, 01.04.2005

Rundskriv

Rundskriv fra Riksadvokaten nr. 1/2005 Oslo, 11. mars 2005

Rundskriv fra Riksadvokaten nr. 2/2005 Oslo, 11. mars 2005

Upublisert skriftlig materiale

May-Len Skilbrei. *Prostitusjonskontroll mellom det globale og det lokale*. Innlegg på Kriminologijubileum 22.01.2005

Tiltalebeslutning

Tiltalebeslutning, Oslo Statsadvokatembeter, 05.10.2004

Forskrifter

Forskrift av 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen)

Instruks fra Riksadvokaten av 30. januar 1990

Konvensjoner/ Traktater

Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950

Det Europeiske Råds fellesaksjon mot organisert kriminalitet av 21. desember 1998
(1998/733/RIA)

De Forente Nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet
vedtatt av FNs Generalforsamling 15. november 2000

Muntlige kilder

Krausen, Jan. Rigspolitiet, København. Samtale 07.04.2005

Kvande, Kjerstin A. Førstestatsadvokat, Riksadvokatembetet. Samtale 30.03.2005

Larsen, Audun. Rådgiver, Nye Kripos. Mail 08.04.2005

Sjøstrand, Malin. Doktorand, Lunds Universitet. Mail 18.03.2005

Skjetne, Per Morten. Trøndelag Statsadvokatembeter. Samtale 11.04.2005

Østby, Roar. Riksadvokatembetet. Samtale 07.04.2005

Andre lands rettskilder

Den danske straffelov; bekendtgørelse af straffeloven, LBK nr. 960 af 21.09.2004

Brottsbalken; svensk straffelov av 21. desember 1962

SOU 2000:88 Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella,
m.m.

